

SPECIALUS NUMERIS

2025 M.
GRUODIS

POPIERINIAI

PĖDSAKAI

**INTERVIU SU KONSTITUCINIO
TEISMO TEISĖJU**

**NAUJA AUŠRA
VAKARUOSE**

USPASKIZMAS

SENAS NAUJAS PREZIDENTAS

POPIERINIAI

DARBO VADOVAS

TOMAS VAITELE

KALBOS REDAKTORĖ

LINA MURINIENĖ

FOTOGRAFAI

**ARNAS ALIŠAUSKAS
ROKAS ANDRUŠKEVIČIUS
GINTAS LEIŠYS**

DIZAINERIS

GINTAS LEIŠYS

AUTORIAI

**ARNAS ALIŠAUSKAS
ROKAS ANDRUŠKEVIČIUS
GINTAS LEIŠYS**

WWW.PP.LT

PĖDSAKAI

- 4** Diena, kai pasirinkome Europą: 2003 metų referendumo į ES istorija
- 8** Prof. Dr. Egidijus Kūris apie Rolando Pakso pašalinimą iš Prezidento pareigų: Konstitucijos pažeidimai buvo akivaizdūs
- 11** Kai perbraižėme saugumo ribas: Lietuvos stojimo į NATO kelio pabaiga
- 14** Lietuvos kelias į ES: nuo geopolitinių abejonių iki džiaugsmų ir iššūkių
- 18** 2004 metų Prezidento rinkimai: siurprizai, skandalai ir praeities šmėkla
- 22** Nuo paksizmo prie uspaskizmo: 2004 m. Seimo rinkimų drama
- 28** Makaraitytė: 2003-2004 m. vykęs karas su Kremliumi paliko daug žaizdų

Diena, kai pasirinkome Europą: 2003 metų referendumo į ES istorija

„Lietuvos ryto“ laikraštis, rašęs apie sėkmingą referendumą šalyje 2003-iaisiais. (nuotr. R. Andruškevičiaus).

Rokas Andruškevičius

Prieš daugiau nei dvidešimt metų Lietuvos žmonės žengė didelį žingsnį. 2003 metų gegužės 10–11 dienomis vykusio referendumo metu gyventojai pritarė šalies narys-
tei Europos Sąjungoje. Referen-
dumo rezultatai visai Europai
parodė, kad šalis yra pasiren-
gusi sekti europietišku
pavyzdžiu.

Apie referendumą daug rašė
tuometiniai Lietuvos laikraščiai
ir žurnalai. Juose buvo ne
vienas straipsnis apie šalies
sieki tapti Europos Sąjungos
nare.

Ypatingos agitacinės priemonės

Siekiant kuo didesnio gyventojų
aktyvumo, agitacija ateiti bal-
suoti ir priimti lemiamą spren-
dimą buvo labai didelė. Tam
tikri būdai šiandien būtų sunkiai
įsivaizduojami, tačiau šaliai bu-
vo svarbu, kad referendumas
įvyktų ir piliečiai nubalsuotų už
stojimą į Sąjungą.

Liberalai demokratai ketino iš-
dalinti milijonui šalies gyventojų
kvietimus į referendumą, ban-
dydami juos privilioti loterija.

„Laimėtojai gaus galimybę Eu-
ropos dieną, gegužės 9-ąją
paskraidyti virš Europos oro
balionu. Jį pilotuos Prezidento
patarėjas Gintaras Šurkus“, –
2003 m. balandžio 3 d. leidinyje
rašė „Lietuvos ryto“ dienraštis.
Už narystę ES agitavo net barai.
Tuo metu veikusio baro „Prie
parlamento“ lankytojai galėjo
jausti europietišką atmosferą.

„Padavėjai dirba pasipuošę mė-
lynais marškinėliais su užrašais
„Tavo balsas lemiamas“ bei
„Būkime europiečiai“, – 2003 m.
balandžio 17 d. leidinyje rašė
„Lietuvos ryto“ dienraštis.

Šalies kelias į Sąjungą buvo tarsi
naujas etapas. 2003 metais
sostinės Rotušės aikštė buvo
pilna nunešiotų batų porų.

„Vilniečiai paliko nunešiotus
batus, simbolizuojančius ilgo
Lietuvos kelio narystės Europos
Sąjungoje link pabaigą. <...>
Kiekvienas, atnešęs batus, „pa-
liko savąjį pėdsaką“ siekiant
narystės ES“, – rašė „Lietuvos
žinių“ žurnalistė V. Karaliūnaitė.
Ragindamas piliečius balsuoti
šalyje važinėjo eurobusas. Taip
anuomet buvo siekiama infor-
muoti visus Lietuvos regionus

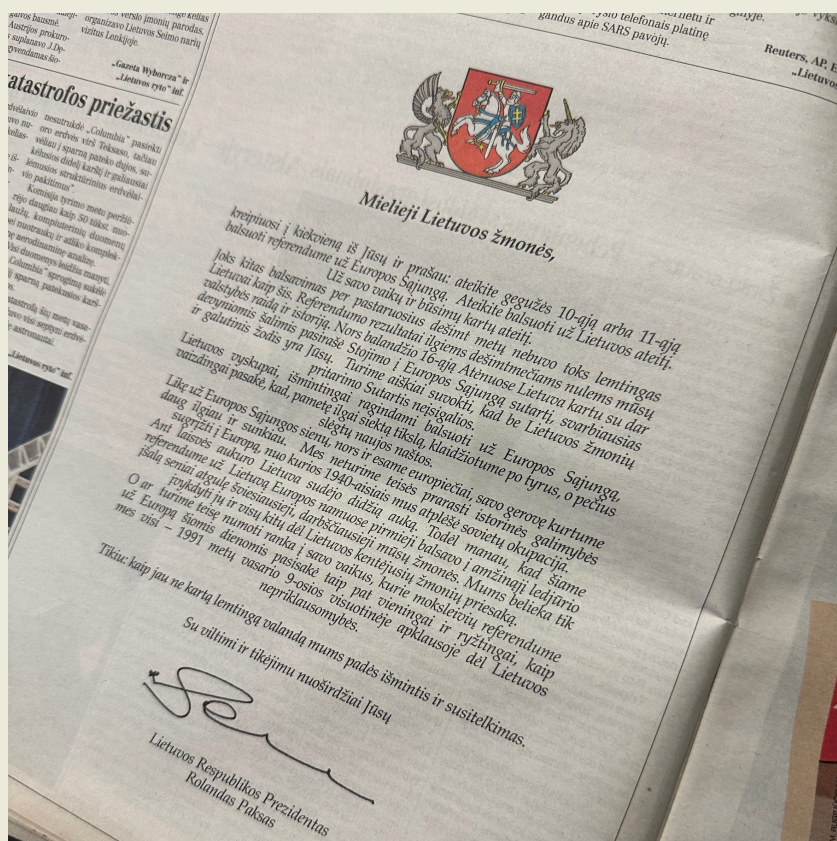
apie kiekvieno žmogaus per-
spektyvas Europos Sąjungoje.
Jis stodavo kiekvieno miesto
pagrindinėse aikštėse, o jose
susirinkę žmonės galėjo gauti
informacijos apie Lietuvos sto-
jimą į ES.

Pasirinkti Europos kryptį ragino
įtakingi politikai

Apie gegužę vyksiantį referen-
dumą kalbėjo ne vienas tiek
šalies, tiek Europos mastu
įtakingas žmogus. Tuometinis
Lietuvos prezidentas R. Paksas
sportiniu lėktuvu kartu su ES
komisarų G. Verheugenu skrai-
dė po šalies apylinkes. G. Ver-
heugenas, skatindamas bal-
suoti šalies piliečius, prakalbo
lietuviškai: „Gana dvejoti, ateik
balsuoti!“, Tuo tarpu R. Paksas
„Lietuvos ryto“ dienraščiui teigė,
kad rodydamas Lietuvą komi-
sarui jautė malonumą ir minėjo,
kad tai – kelias į ES.

R. Paksas taip pat leidosi į
agitacines keliones po skir-
tingus šalies regionus, kurių
metu siekė įtikinti euroskep-
tikus, kad gyvenimas Europos
Sąjungoje tikrai nepablogės.
Įdomu, kad tuometinis šalies
vadovas po Lietuvą keliavo
sraigtasparniu.

Paksas taip pat parašė ir
raginimą visiems Lietuvos žmo-

R. Pakso raginimas ateiti piliečius balsuoti už stojimą į Europos Sąjungą (nuotr. R. Andruškevičiaus).

nėms. Tai ypatingas dokumentas, kurį išspausdino ne vienas šalies dienraštis.

Agitacijos kampanijoje už Lietuvos įstojimą į ES dalyvavo net tuometinis Europos Parlamento pirmininkas P. Coxas. Interviu su „Lietuvos ryto“ korespondente V. Šmaižyte metu P. Coxas minėjo, kad vien su oficialiais asmenimis bendrauti nenori.

„Dabar svarbiausi tie žmonės, kurie priims sprendimą“, – žurnalistei teigė jis.

Apie tai, kuo ši narystė svarbi šaliai, kalbėjo ne vienas autoritetingas žmogus. „Lietuvos žinių“ dienraščio žurnalistė I. Verbienė atliko interviu su Europos komiteto generalinio direktoriaus pavaduotoju K. Manioku.

„Esama nuomonės, jog mes buvome ir esame europiečiai. Bet prisipažinkime, kad nebuvome pripažinti kaip europiečiai tų šalių, kurios sudaro ES. Narystė – tai isitvirti-

nimas Europoje“, – narystės Sąjungoje pliusus 2003-ųjų balandį akcentavo K. Maniokas.

Vis dėlto buvo baiminamasi ir dėl galimo per mažo aktyvumo. Anuomet Vytauto Didžiojo universiteto docentas Liudas Mažylis dienraštyje „Lietuvos rytas“ rašė, kad referendumo baigtis yra ir abejingų rinkėjų rankose, o apsisprendusiųjų balsuoti bėgant laikui nedaugėjo.

Jis taip pat minėjo, kad į agitaciją nevienodai įsitraukia ir politinės partijos bei jų lyderiai. Mat jiems trūksta žinių, o kai kurie nenori rizikuoti atstumtųjų, kurie narystę vertina skeptiškai.

Kelią į Europą paženklino ypatinga sutartis

Įstojimas į Europos Sąjungą buvo istorinis įvykis ne tik Lietuvai. 2003 metų balandžio 16-tąją Graikijos sostinėje Atėnuose buvo pasirašyta tuo metu didžiausia istorijoje Euro-

pos Sąjungos plėtros sutartis. Prie jau penkiolikos Sąjungoje buvusių valstybių sutartis prisijungti pasirašė dar dešimties valstybių vadovai, tarp kurių – ir Lietuvos delegacija.

Tą dieną buvo praeitas labai svarbus šalies raidos etapas, apie kurį plačiai rašė ne vienas dienraštis. „Po neformalaus ES lyderių susitikimo Lietuvos vardu sutartį pasirašė premjeras Algirdas Brazauskas ir užsienio reikalų ministras Antanas Valionis“, – 2003 m. balandžio 17-os dienos „Lietuvos žinių“ dienraštyje rašė M. Girša.

Pasirašiusi sutartį šalis įgijo ES stebėtojos statusą, tačiau tikrąją Sąjungos narę dar netapo. Sutartis dar nebuvo ratifikuota, o narystei referendumo metu pritarti turėjo ir piliečiai.

Kaip rašė „Lietuvos rytas“, sutartyje atsispindėjo visos šalies stojimo į ES sąlygos, buvo aptariami tokie klausimai kaip Ignalinos atominės jėgainės uždarymas bei jo pasekmių finansavimas ir Kaliningrado tranzitas. Į sutartį buvo įtraukti ir kiti Lietuvai aktualūs punktai.

Šalies vadovas R. Paksas sutartį vadino Europos vienybės aktu ir teigė, kad ši diena į Lietuvos istoriją įeis kaip viena svarbiausių.

„Prezidentas išreiškė tikrą, kad Lietuvos žmonės per gegužę vyksiantį referendumą išreikš ryžtingą apsisprendimą būti klestinčios, vieningos ir saugios Europos dalimi“.

Šios sutarties pasirašymas nebuvo vien tik simbolinis aktas: „Nuo šiol Lietuvos atstovai galės dalyvauti visuose ES šalių vadovų bei ministrų ir Europos Parlamento posėdžiuose ne kaip turtingi giminaičiai, bet kaip visateisiai stebėtojai“, – 2003 m. balandžio 17 dieną skelbė „Lietuvos rytas“.

Kartu su Lietuva sutartį pasirašė ir Latvija bei Estija, taip pat Kipras, Čekija, Malta, Lenkija, Vengrija, Slovakija bei Slovėnija.

Sutarties pasirašymo dieną Atėnai buvo labai saugomi. Kaip skelbė „Lietuvos Ryto“ dienraštis, mieste visą parą budėjo virš 20 tūkstančių policininkų bei specialiųjų dalinių karių. Ant viešbučių stogų, kur gyveno delegacijos, Graikijos sostinė stebėjo snajperiai.

Tuometis Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto direktorius R. Lopata šalies pakvietimą į ES vadino „dešimtmečio mūsų diplomatinė pastangų svarbiausiu rezultatu, istoriniais laimėjimais ar daugiau nei penkiais dešimtmečiais vėluojančio tarptautinio teisingumo atkūrimu“.

Sėkmingo referendumo atgarsiai

2003 metų gegužės 10–11 dienomis Lietuvos žmonės pasirinko tapti Europos Sąjungos dalimi. Kaip buvo rašoma „Lietuvos ryto“ dienraštyje, „į šalį plūstelėjo didžiausių pasaulio agentūrų ir laikraščių žurnalistai“.

Referendumas, kaip rašoma to meto laikraščiuose, buvo įtemptas. Iš pradžių didelio rinkėjų aktyvumo sulaukta nebuvo, šalyje slūgsojo įtampa. Šeštadienio (gegužės 10-osios) vakarą prezidentas R. Paksas ir premjeras A. Brazauskas per televiziją kreipėsi į žmones, ragindami piliečius skubėti priimti lemiamą sprendimą.

Raginimai atnešė rezultatą. Sekmadienį tauta sugužėjo prie balsadėžių ir tapo nepamirštamo įvykio nepriklausomos Lietuvos istorijoje liudininkais.

„Daugiau kaip 63 proc. rinkėjų

atliko savo pilietinę pareigą. O vidurnaktį paaiškėjo, kad per 80 proc. balsavusiųjų pritarė Lietuvos tikslui tapti ES nare“, – 2003 metų gegužės 12 dieną skelbė „Lietuvos ryto“ dienraštis.

Rašoma, kad pirmosios dienos vakarą rinkėjų aktyvumas vos perkopė 31 proc. ribą. Premjeras A. Brazauskas teigė, kad tądien menką rinkėjų aktyvumą lėmė geri orai. Štabo nariai rengė planą įspėti merus ir seniūnus kviesti teritorijų gyventojus ir suteikti jiems transportą nuvykti į rinkimų apygardas.

Kaip teigiama „Lietuvos ryte“, buvo kurtas planas siųsti šauklus į vis dar nebalsavusių rinkėjų namus. Šio plano imtasi nebuvo.

„Lietuvos Ryto“ redakcija Vilniuje (nuotr. R. Andruskevičiaus).

„Tik įtampai pasiekus viršūnę, vakar ėmėme balsuoti masiškai. Prie balsadėžių – kaip į karą: už savo vaikų ir anūkų ateitį. Toks mūsų mentalitetas. Mažvaikiškas: aikštijamės, pavydime kitų gero, smulkiai kerštaujame ir purkštaujame. Bet įtampai pakilus iki raudonos linijos, sveikas lietuvių protas visada nugali“, – 2003 m. apie referendumą baigtį rašė R. Valatka.

Už stojimą į ES nubalsavo beveik pusantro milijono

Nepaisant žemo rinkėjų aktyvumo pirmą referendumo dieną, referendumo rezultatai

džiugino šalies valdžią. Didžioji dauguma referendume dalyvavusiųjų pritarė stojimui. Iš viso referendume dalyvavo daugiau nei 1,6 milijono šalies gyventojų.

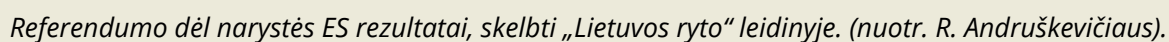
„Preliminariais duomenimis, už narystę Europos Sąjungoje balsavo 1 497 602, prieš – 147 429 rinkėjai“, – 2003 metų gegužės 13 dieną skelbė „Lietuvos žinių“ dienraštis.

Kaip buvo rašoma dienraštyje, visose savivaldybėse, jei jose būtų balsuojama atskirai, rinkėjų aktyvumas būtų buvęs pakankamas tam, kad referendumas įvyktų. Mažesnis nei 50 proc. aktyvumas buvo fiksuotas tik Trakų ir Visagino rajonuose.

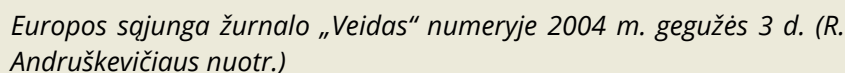
„Aktyviausi rinkėjai buvo Nerin goje, Palangoje, Panevėžyje ir

Varėnos rajone, tačiau karščiausi ES šalininkai pasirodė alytiškiai, iš kurių net 95,24 procento pasisakė „už“, ir kauniečiai (94,28 procento)“, – piliečius informavo „Lietuvos žinių“ dienraštis.

Žvelgiant į kiekvienos savivaldybės rinkėjų balsų pasiskirstymą, beveik visoje šalyje už stojimą į ES balsavo daugiau nei 80 proc. rinkėjų. Mažiausiai stojimui pritarė Šalčininkų rajono (79,40 proc. nubalsavo „taip“) ir Visagino (78,44 nubalsavo „taip“) gyventojai.

Šiandien Lietuvą nesant ES bei NATO nare įsivaizduotume sunkiai. Lemiamą sprendimą priėmę Lietuvos piliečiai visai Europai parodė, kad nori pradėti naują europietiškos ir progresyvios šalies etapą.

7

Prof. Dr. Egidijus Kūris apie Rolando Pakso pašalinimą iš Prezidento pareigų: Konstitucijos pažeidimai buvo akivaizdūs

Gintas Leišys

Lietuva 2003–2004 m. išgyveno daugybę svarbių įvykių, kurie lėmė dabartinę valstybės politinę situaciją. Vienas iš tokių atvejų – tuometinio Rolando Pakso pašalinimas iš Prezidento pareigų, dar vadinamas „Paksogeitu“. Tokia situacija neturėjo precedento ne tik Lietuvoje, bet ir Europoje. Tuometinis Konstitucinio Teismo (KT) pirmininkas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto prof. dr. Egidijus Kūris papasakojo, kaip vyko visas „Paksogeitas“.

Kaip prasidėjo visas teisinis R. Pakso skandalo procesas?

E. K.: Dažnai visuomenėje yra painiojama, kad R. Pakso apkaltos procesas buvo tik viena byla. Iš tikrųjų buvo keliolika bylų. Ir ten didelis sąrašas yra bylų, kurios vienaip ar kitaip susijusios.

Pirmoji byla buvo ne apkaltos, o Jurijaus Borisovo pilietybės byla. Nutarimas KT buvo priimtas 2003 metų gruodį dėl pilietybės suteikimo Jurijui Borisovui. Vėliau, kai Seimas gavo tą nutarimą, buvo nuspręsta, kad pilietybė buvo suteikta pažeidžiant konstituciją ir taip Seime įsibėgėjo Prezidento apkaltos procesas.

Apkalta buvo inicijuota ir Konstitucinio Teismo buvo paprašyta pateikti išvadą. KT pateikė tą išvadą 2003 m. kovo 31 dieną, o 2004m. R. Paksas buvo pašalintas nuo Prezidento pareigų. Šios dvi bylos buvo ryškiausios iš viso kilusio „Paksogeito“.

Tai tą pačią dieną, kai įvyko R. Pakso pašalinimas, KT priėmė sprendimą, kuris atsisakė aiškinti išvadą. Čia buvo bandyta truputėlį laimėti laiko, kaip matyti iš šiandienos pusės. Tų bylų buvo įvairiausių.

Egidijus Kūris (nuotr. G. Leišio)

Kaip Konstituciniam Teismui pavyko gauti įrodymus ir kaip buvo tikrinamas jų patikimumas?

E. K.: Įrodymai buvo, bet labai daug jų nereikėjo, jeigu žiūrėsime į pačią pirmąją J. Borisovo bylą. Iš esmės buvo tiriama, ar tas dekretas neprieštarauja Konstitucijai. Bet ką KT darė gana netradiciškai, tai pirmojoje byloje apklausinėjo liudytojus ir jų buvo labai daug, įskaitant ir Jurijų Borisovą, bet jis nebuvo pirmas apklaustasis.

Tarp apklaustųjų buvo įvairiausių valstybės institucijų atstovai, kaip Valstybės saugumo departamento (VSD) vadovas, Policijos generalinis omisaras ir t.t. Taip pat buvo įvairių žmonių, kurie iš savivaldybės, kadangi Borisovas turėjo

prisiekti, kai gavo pilietybę.

Aišku, buvo žmonės, kurie turėjo organizuoti tą priesaiką. Tuo metu buvo apklausiamas ir prezidentūros kancleris. Daugybė pareigūnų buvo apklausti. Ir šiaip žmonės pateikė įvairiausių parodymus, kuriuose apklaustieji pasakojo apie tas aplinkybes, kurios jiems patiems buvo žinomos, nes jie buvo vienaip ar kitaip prisilietę prie to pilietybės suteikimo.

Vieni parodymai turėjo didesnę svarbą, kiti mažesnę. Būna, kad įrodymai prieštarauja vieni kitiems. Tada teismas turi apsispręsti, kuriais įrodymais reikia tikėti. Galiausiai iš visų įrodymų masyvo susidėjo toks poveikslas, kad Rolandas Paksas suteikė pilietybę savo finansiniam rėmėjui, davė jam socialiai pinigų ir kitais būdais padėjo per 2002–2003 m. Lietuvos Prezidento rinkimų kampaniją.

J. Borisovas buvo R. Pakso donoras ir tai akivaizdžiai matėsi. Paksas suteikė pilietybę kaip dovaną už tą pagalbą, o ne už kažkokius menamus J. Borisovo nuopelnus. Tiesa, buvo ir kitokios rūšies įrodymų. J. Borisovas anksčiau turėjo Lietuvos Respublikos pilietybę ir tai dažnai yra pamiršama.

Pirmą kartą J. Borisovas gavo ją neteisėtai, kai Lietuva tapo nepriklausoma. Pagal įstatymus tuo metu Lietuvos Respublikos piliečiais galėjo tapti visi, kas gyveno Lietuvos

teritorijoje.

J. Borisovas tokiu principu gavo Lietuvos Respublikos pilietybę, nors jis tam neturėjo teisės, nes jis buvo Sovietų Sąjungos, o vėliau Rusijos kariškis. Vėliau jis priėmė Rusijos pilietybę, todėl Lietuvos pilietybės J. Borisovas turėjo netekti.

Bet ten buvo ir kitų kaltinimų Rolandui Paksui, kuris buvo kaltinamas dėl bandymo perimti akcijas iš vienos įmonės. Vėliau buvo klausimas dėl valstybės paslapties išdavimo ir čia jau buvo atskiri tyrimai, bet jie atsirado tik apkaltos byloje. Ir kaltinimų buvo daugiau, bet KT nustatė šiuos tris pažeidimus ir juos prilygino Prezidento priesaikos sulaužymui. Labai šiurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas, ir atvirkščiai.

Koks buvo visas nagrinėjamos medžiagos dydis ir kiek laiko prireikė nagrinėjant ją?

E.K.: Pagal tuometinį reguliavimą teismui turėjo būti pateikiama kiekvieno prašymo

su visais priedais 30 kopijų. Dabar yra kitaip – galima elektroniniu būdu tvarkyti ir panašiai, bet čia buvo 2003–2004 metai. Tai aišku, viskas turėjo būti fiziškai popierine forma pateikta KT.

Kai tuos 30 egzempliorių pristatinėjo iš Seimo į KT, tai jie pasamdė vieną mikroautobusą, prikrovę jį pilną ir atvežė į KT. Ar darbuotojai, ar vairuotojai egzempliorius nešiojo į Konstitucinį Teismą, o televizijos tuos dalykus filmavo.

Aš atsimenu, kad net per žinias buvo rodoma kiek daug, bet čia buvo nelabai švarus žurnalistinis žaidimas. Buvo rodoma, kiek daug sukaupta medžiagos apie Paksą. Jeigu paimsim tą vieną egzempliorių, aš jį ilgą laiką turėjau.

Egzempliorius man užėmė gerą gabalą lentynos. Aš nežinau, neatsimenu skaičiaus segtuvų įrištų, bet pusmetris turbūt buvo. Aš vėliau tą medžiagą perrinkau, kai ką nusiskenavau, kas yra svarbiausia ir įdomiau-

sia.

Lietuva buvo viena iš nedau- gelio valstybių, kurioje vals- tybės vadovas buvo pašalintas. Kodėl buvo priimtas precedento neturintis spren- dimas?

E. K.: Taip, Lietuva buvo pirmoji valstybė Europoje, kurioje šalies vadovas buvo pašalintas per apkaltos procesą. Aš turiu ome- ny modernius laikus, tai ne apie Karaliaus Karolio nukirsdinimą, ne apie tuos laikus, bet apie XX amžių. Lietuva buvo pirmoji tokia valstybė, mano manymu, ne tik Europoje, bet ir pasaulyje. Kurioje valstybės vadovas buvo pašalintas apkaltos proceso tvarka dalyvaujant KT.

Aišku, visokiausių pašalinimų parlamentuose yra buvę pa- saulyje. Bet tokio grynai teisinio proceso, kur Konstitucinis Teis- mas pateikė savo išvadą, iki tol nebuvo buvę. Mūsų Konsti- tucinis Teismas iš tikrųjų buvo pionierius.

Kita tokia apkalta panaši buvo Pietų Korėjoje praėjus pus- mečiui po Pakso apkaltos ir tada Pietų Korėjos Konstitucinis Teismas mūsų neoficialiai pa- prašė, ar mes galėtume at- siųsti savo išverstą išvadą į anglų kalbą. Bet mes visus savo sprendimus ir išvadas visada versdavome į anglų kalbą.

Tuo metu Teisme dirbo vienas vertėjas ir jis viską versdavo. Man teko paprašyti vertėjo truputėlį sukeisti tų vertimų eilę, kad pirmiau išverstų išvadą R. Pakso apkaltos byloje, o vėliau jau imtųsi kitų darbų.

Korėjiečiams reikėjo mūsų teismo išvados ir mes kolegiskai padėjom. Vėliau skaičiau jų išvadą Pietų Korėjos Prezidento apkaltos byloje ir ten galima tam tikrų paralelių įžvelgti. Galbūt jie kai ką iš mūsų ir pasiskolino, tik jų rezultatas

Egidijus Kūris (G. Leišio nuotr.)

buvo toks, kad jie savo Prezidentą pripažino pažeidusiu Konstituciją, bet ne šiurkščiai. Ir dėl to jis nebuvo pašalintas, bet logika buvo ganėtinai panaši į tą, kurią mes naudojome.

Ar KT patyrė išorinį spaudimą apkaltos byloje?

E. K.: Aišku buvo. ir žiniasklaida tam tikra, kuri atvirai visą laiką rėmė per rinkimus ir vėliau per apkaltos procesą. „Respublika“, visa V. Tomkaus („Respublikos“ laikraščio įkūrėjas, aut. past.) grupė, kuri tuo metu buvo ganėtinai įtakinga spauda ir jie įvairiausius dalykus spausdino. Buvo ir piketų netoli Konstitucinio Teismo, buvo ir Lukiškių aikštėje. Atsimenu, buvo piketas dar kažkur ir buvo tokių dalykų, kas be ko. KT tokiems dalykams turi būti pasirengęs, kad visuomenėje gali būti įvairios reakcijos.

Egidijus Kūris 2004 m. „Lietuvos ryto“ 2004 m. kovo 29 d. numerįje publikuota nuotr.

Ar skyrėsi teisėjų nuomonės priimant sprendimą?

E. K.: Įvairiais klausimais teisėjų nuomonės gali išsiskirti. Dėl skirtingų įrodymų ir vertinimų yra tada bandoma rasti bendrą vardiklį, galbūt tam tikrus vertinimus. Ir dažnai pavyksta rasti tuos vertinimus.

Kai buvo nagrinėjamos „Paksojeito“ bylos, nebuvo tokio dalyko kaip atskiroji nuomonė. Nebuvo toks dalykas numatytas

Lietuvos įstatymuose ir todėl aš negalėčiau pasakyti.

Ar atskiros nuomonės galėjo būti, aš nedrįsčiau teigti, bet manau, kad greičiausiai ne. Bet čia yra daugiausia, ką aš galiu pasakyti. Tokio tipo balsavimo rezultatai nėra pranešami. Mane varžo įstatymas, todėl aš negaliu pasakyti, kokie balsavimo rezultatai. Ką aš galiu pasakyti, yra tai, kad KT nebuvo pasidalijęs. Rezultatai buvo visiems aiškūs tiek J. Borisovo byloje, tiek Rolando Pakso apkaltos byloje.

Nors Pakso apkaltos byloje buvo daugiau klausimų, todėl tokiu atveju galėjo būti didesnė nuomonių įvairovė.

Kodėl KT nekeitė Konstitucijos dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) sprendimo byloje „Paksas prieš Lietuvą“?

E. K.: EŽTT nustatė vieną dalyką, kad jam yra draudžiama kandidatuoti Seimo rinkimuose. Ten nebuvo tiriama dėl kandidatavimo Prezidento rinkimuose ar kokių nors kitų pareigų užėmimo, nes tai nėra Strasbūro teismo dalykas, bet dėl kandidatavimo Seimo rinkimuose.

KT išaiškino jau kitoje byloje dėl prezidento rinkimų įstatymo, kad joks asmuo, kuris vieną kartą sulaužė priesaiką, negali duoti priesaikos antrą kartą, nes ja negalima bus pasitikėti. EŽTT sprendė bylą iš esmės Pakso nenaudai. Jeigu į R. Pakso situaciją EŽTT žiūrėsime futbolo terminais, jis pralaimėjo 1:7. Pagal visus kitus klausimus jis prapylė. Ten yra griežtas teismų nutarimas, išskyrus tą

vieną dalyką, kurį dabar visą laiką iškelia ir sako, kad Strasbūras viską panaikino. Nieko jis nepanaikino.

EŽTT nutarimas tik pasakė, kad turi būti koks nors terminas.

Pas mus labai dažnai pučiama, kad Strasbūro teismas visiškai išsprendė bylą R. Pakso naudai. Nieko panašaus – jis tik tuo vienu klausimu pareiškė, kad jam gali būti nustatytas draudimas, bet tas draudimas turi būti terminuotas.

Jeigu kultų panaši situacija šiandien, kokių sprendimų imtųsi KT?

E. K.: Neįsivaizduoju. Čia labai hipotetiškas klausimas, kas būtų, jeigu būtų. Aš manau, kad antrą kartą toks sprendimas pasikartoti negalėtų. Tikrai iš R. Pakso pamokos pasimokė visi esami ir būsimi Lietuvos Respublikos Prezidentai.

R. Pakso pusė tuo ir rėmėsi, kad visi taip pat darė, bet ką darė ankstesni Lietuvos Prezidentai, Konstitucinis Teismas netyrė ir dėl to nebuvo jokių bylų. Čia lygiai tas pats, jeigu aš lakstyčiau po miestą 150 kilometrų per valandą greičiu ir sakyčiau, kad visi taip laksto. Jeigu mane sustabdė, tai čia man nėra pasiteisinimas, jeigu mane už tokį nusižengimą nubaus. Buvo byla dėl J. Borisovo pilietybės ir ji buvo nagrinėjama, nors iki tol buvo įvairiausių blogybių. Šiandien panašių dalykų nebūtų, o jeigu įvyktų kokia nors kitokia apkaltos byla, aš galiu spekuliuoti tik dėl ko ji būtų, dėl kokių galimų pažeidimų. Tokie hipotetiniai spėjimai būtų iš fantazijos srities.

„Jeigu į R. Pakso situaciją EŽTT žiūrėsime futbolo terminais, jis pralaimėjo 1:7“, – prof. dr. Egidijus Kūris

Kai perbraižėme saugumo ribas: Lietuvos stojimo į NATO kelio pabaiga

„Lietuvos žinių“ dienraštis, rašęs apie šalies stojimą į NATO (nuotr. R. Andruškevičiaus).

Rokas Andruškevičius

2004 metų kovo 29 dieną Lietuva tapo visateise Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos – NATO – nare. 2002–ųjų lapkritį prisijungti prie Aljanso pakviesta šalis netrukus pradėjo steigiamosios sutarties ratifikavimą. Po mažiau nei dviejų metų iškilmingai deponuota sutartis tapo šalies saugumo pagrindu.

Rusija nenorėjo naujų NATO kaimynių

Realybė, kad visai šalia Rusijos tuoj atsiras trys naujos NATO narės, Maskvai nepatiko. Rusija, kuri jau buvo susitaikiusi su Baltijos šalių naryste Aljanse, ėmė elgtis provokuojančiai ir „testavo“ NATO Baltijos regione. „Fiziškai sovietinė Rusijos imperija išėjo tiek iš Lietuvos, tiek iš kitų Rytų bei Vidurio Europos valstybių tą dieną, kai buvo išvestas paskutinis jos kareivis. Tačiau realiai buvo daroma viskas, kad Maskvos dominavimas šiose teritorijose

būtų išsaugotas“, – 2004 m. kovo 11 d. „Veide“ rašė Artūras Rožėnas ir Audrius Bačiulis. Du Rusijos kariniai lėktuvai nežymiai įskrido į Estiją. Vėliau Rusijos naikintuvai, grubiai pažeisdami Estijos oro erdvę, šalyje nuskrido apie 200 kilometrų ir buvo visai arti vyriausybės ir parlamentų rūmų Taline.

„Puikiai suprasta, kad šia provokacija Maskva išbandė ne estus, o patį NATO. Norėta pasižiūrėti, kokia bus Aljanso reakcija į „be 5 minučių“ narės oro erdvės pažeidimą. <...> Baltijos valstybių oro erdvės gynyba susirūpinta aukščiau siuose Briuselio kabinetuose, o naujasis NATO vadovas Jaapas de Hoopas Schefferis aiškiai pasakė – išsiplėtusio Aljanso oro erdvė nė minutės nebus be priežiūros“, – 2004 m. kovo 11 d. „Veide“ rašė A. Bačiulis. Su Lietuvai nedraugiškais kaimynais atsiveikinti buvo sudėtinga. NATO Lietuvą turėjo ap-

saugoti nuo karinės agresijos, tačiau jos tikėtasi ir nebuvo. Rusijos sprendimai galėjo smarkiai paveikti Lietuvą, nes su ji su Rusija buvo susieta energetiškai.

„Rusijos priešinimasis mūsų narystei NATO juk reiškia ne ką kita, kaip norą išsaugoti Rusijai palankias sąlygas jei ne buvusioms sienoms kada nors atsistatyti, tai bent išlaikyti mus savo įtakos sferoje. Mūsų narystė NATO ribos jos galimybes viešpatauti mūsų regione“, – „Veide“ rašė akademikas Eduardas Vilkas.

Įstojimą temdė vidaus politinė suirutė

Džiugias šalies stojimo į NATO nuotaikas slopino tuo metu šalies viduje vykę procesai. Lietuvoje prasidėjo tuometinio prezidento Rolando Pakso apkalta.

„Pirmasis Lietuvoje pradėtas apkaltos procesas užtruks pakankamai ilgai, kad sugadintų Lietuvos stojimą į NATO kitą

mėnesį“, – rašė britų dienraštis „Independent“.

Nors prezidento skandalas tiek NATO, tiek Europos Sąjungos sluoksniuose buvo vertinamas kaip vidaus klausimas, vis dėlto apkaltos procesą įvykdyti buvo svarbu. Problema galėjo kilti, jei Seimo įtarimai būtų nepasitvirtinę.

„Jeigu sustosime pusiaukelėje, jeigu mūsų partneriai negaus patvirtinimo, kad Lietuva iš tikrųjų demokratinė valstybė, galime atsidurti nemaloniame situacijoje, <...> jeigu Seimas šioje istorijoje pralaimės, Lietuva iš tikro patirs neigiamų pasekmių NATO“, – „Lietuvos žinių“ dienraščiui 2004-aisiais kalbėjo Seimo NATO reikalų komisijos pirmininkas Vaclovas Stankevičius.

Tuo, kad Lietuva apkaltos procesą įvykdys ir prezidento skandalas sėkmingai narystės NATO pradžiai nesukliudys, tikėjo ir kiti šalies politikai.

„Ne tik NATO, bet ir daugelis valstybių įvykius Lietuvoje vertina kaip vidaus problemas, pasitiki mūsų demokratija ir tikisi, kad jos kuo greičiau bus išspręstos“, – „Lietuvos žinioms“ teigė tuometinis Krašto apsaugos ministras Linas Linkevičius.

Vis dėlto buvo teigiama, kad Lietuva patiria šokią tokią tarptautinę izoliaciją, o regiono lyderės poziciją pretenduoja užimti Estija. Į svarbiausius susitikimus užsienyje vyko premjeras, o ne prezidentas, svarbias sutartis pasirašinėjo užsienio reikalų ministras, o ne prezidentas.

„Kol pas mus nesibaigs Prezidento apkaltos procesas, su mumis bus elgiamasi kitaip nei ligi šiol, <...> reikės įrodyti, <...> kad mūsų demokratija yra pakankamai stipri susidoroti netgi su tokiais rimtais iššūkiais, kaip Prezidentūros skandalas. Aš nežinau, kaip ES ir NATO gyventų su prezidentu, kuriam Lietuvos Konstitucinis Teismas jau paskelbė savo sprendimą“, – 2004 m. kovą „Veidui“ komentavo tuometinis Užsienio reikalų ministras Antanas Valionis.

Stojimo sutartys buvo sėkmingai ratifikuotos

Seimo Užsienio reikalų komitetas iškilmingo posėdžio metu vienbalsiai pritarė Šiaurės Atlanto sutarties ratifikavimui. Tuo metu šalis pasiekė aukščiausią saugumo laipsnį savo istorijoje. Politikai neabejojo, kad Seimas didžiąja dauguma sutartį ratifikuos.

2004 m. kovo 11 dieną tuometinis prezidentas Rolandas Paksas pasirašė NATO sutarties ratifikavimo įstatymą bei prisijungimo prie Šiaurės Atlanto sutarties raštą bei prašymą JAV generaliniam sekretoriui Collinui L. Powellui jį deponuoti.

„Šią sutartį balsų dauguma ratifikavo Seimas. Už tai balsavo 100 parlamentarų, 4 buvo prieš, nė vienas nesusilaikė“, – 2004 m. kovo 12 d. „Lietuvos žiniose“ rašė žurnalistė Irma Verbienė. Kaip dienraščiui teigė L. Linkevičius, partnerystė peraugo į narystę, o Lietuvos balsų reikės visur, ką spręs NATO, taigi šalis turės įtaką visam Alijansui ir saugumo reikalų

sprendimui. Tam, kad Lietuva taptų tikrąja NATO nare, buvo belikę tik Vašingtone deponuoti sutartį.

Kovo 29 dieną iškilmingoje ceremonijoje Vašingtone Lietuva ir kitos šešios valstybės – Latvija, Estija, Slovakija, Slovėnija, Rumunija ir Bulgarija – ratifikavo Šiaurės Atlanto sutartį. Lietuva tapo visateise NATO nare ir užbaigė savo dešimtmetį trukusį stojimą į Alijansą.

„Narystė NATO ir Europos Sąjungoje įkūnija tai, ko nuosekliai siekėme kovodami už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę – saugios, savimi pasitikinčios valstybės, Lietuvos be baimės, kur kiekvienas pilietis būtų tikras dėl savo ir savo vaikų rytojaus“, – sutarties ratifikavimą vertino tuometinis šalies premjeras Algirdas Brazauskas.

Tuo metu vis dar prezidentu save laikantis Rolandas Paksas narystę vadino atlygiu už visas šalies patirtas tragedijas kaip tremtį ar 1991–ųjų sausio įvykius.

Balandžio 2 dieną tuometinis Užsienio reikalų ministras A. Valionis turėjo dalyvauti NATO užsienio reikalų ministrų susitikime Briuselyje.

„Tą pačią dieną prie Alijanso būstinės Briuselyje bus iškeltos naujų NATO narių vėliavos“, – 2004 m. kovo 29 d. rašė „Lietuvos Žinios“.

Įstojimo į Alijansą diena buvo apsupta švenčių. Vilniuje, prie Krašto apsaugos ministerijos vyko šventinis renginys „Lietuva dainuoja taikai“, o susirinkę žmonės galėjo pasiklausyti ne vien orkestro, roko ar džiaz muzikos, bet ir pajusti NATO karinės galios dvelksmą.

„Atėjusieji į renginį bus vaišinami kareiviška koše bei arbata. Aikštėje bus galima

„Kol pas mus nesibaigs Prezidento apkaltos procesas, su mumis bus elgiamasi kitaip nei ligi šiol <...>“, – Antanas Valionis

2004 m. žurnalo „Veidas“ balandžio mėn. numeris (nuotr. R. Andruškevičiaus)

apžiūrėti šarvuočius, šiuolaikinius artilerijos pabūklus ir ugnies valdymo centrą“, – rašė „Lietuvos žinios“.

Balandžio 2-ąją dieną prie Seimo esančioje Nepriklausomybės aikštėje buvo pakeltos Lietuvos ir Šiaurės Atlanto Alianso vėliavos, įvyko karinės technikos paradas.

Į Lietuvą atskrido pirmieji naikintuvai

Apie karinius NATO šalių lėktuvus, Lietuvoje vykdyšančius oro policijos funkcijas, buvo kalbėta dar prieš šaliai ratifikuojant sutartį. Baltijos šalys neturėjo savo oro gynybos pajėgumų, todėl NATO turėjo iš anksto planuoti Baltijos valstybių gynybą.

„Baltijos šalių oro erdvę gali apsaugoti tikrai bendros NATO ir jūsų (Lietuvos) pastangos: Alianso priešlėktuvinė gynybos sistema ir sąjungininkų lėktuvai“, – 2004-ųjų kovą „Lietuvos rytui“ kalbėjo Rytų bei Vidurio Europos bei Rusijos ekspertas Vladimiras Socoras.

Kelios valandos prieš stojimo į Aliansą sutarties deponavimą JAV, Lietuvoje, netoli Šiaulių esančiame Zoknių oro uoste, nusileido keturi NATO naikintuvai, kuriuos pilotavo Belgijos lakūnai.

„Vieni populiariausių pasaulyje amerikiniai naikintuvai F-16 nuolat stovės Zokniuose, o vadovybė ir valdymo štabas įsikurs Karmėlavoje. Gavus signalą apie pažeistą oro erdvę, naikintuvai per keliolika minučių atsidurs tolimiausiame tris valstybes jungiančios oro ervės taške“, – 2004 m. kovo 30 dieną rašė „Lietuvos rytas“.

Naikintuvų F-16 ilgis yra apie 15 m, aukštis apie 5 m, lėktuvas sveria apie 8,5 tonos, geba skristi 15 kilometrų aukštyje ir išvystyti didesnį nei 2100 kilometrų per valandą greitį. Į Zoknius taip pat leidosi galingi „Herkules“ kariniai lėktuvai, gabenę NATO kariškiams reikalingą įrangą.

Lietuva viršgarsinių reaktyvinių naikintuvų neturėjo. Tokio tipo kariniai orlaiviai šalyje dislokuoti nebuvo nuo to laiko, kai 1993-iaisiais iš Zoknių išskrido paskutiniai sovietiniai lėktuvai.

„Akivaizdu, kad NATO su mumis, o mūsų oro erdvė – saugi. Pagaliau pasiekėme tikslą, dėl kurio kovota daug metų“, – „Lietuvos rytui“ komentavo tuometinis Lietuvos kariuomenės vadas generolas majoras Jonas Kronkaitis.

Politikai džiaugėsi, kad iš trijų Baltijos valstybių, prisijungusių

prie NATO, naikintuvai nusileido būtent Lietuvoje. „Galime saukti, kad ir latvių, ir estų saugumas priklauso jau nuo Lietuvos“, – juokavo Andrius Kubilius.

NATO naikintuvų gausmas buvo istorinė pergalė Lietuvai, tačiau Rusijai nepatiko Lietuvoje dislokuotos karinės pajėgos.

Tuometinis Rusijos užsienio reikalų ministerijos atstovas Aleksandras Jakovenka lėktuvų dislokavimą Baltijos šalių teritorijoje įvardijo kaip nepateisinamą žingsnį. Šią priemonę Maskva laikė „nereikalinga ir nesuprantama“.

Rusija norėjo, kad Lietuva ir toliau liktų demilitarizuota zona. Ją labai jaudino faktas, kad nuo šiol NATO gali pradėti dislokuoti čia savo ginkluotę.

Prieš daugiau nei dvidešimt metų įvykęs Lietuvos ir Baltijos šalių įstojimas į NATO buvo esminis žingsnis šalies saugumo link. Šiandien, Rusijai jau beveik trejus metus vykdant intensyvų karą prieš Ukrainą, baiminamasi ir dėl Putino karinių veiksmų prieš Baltijos šalis.

Remiantis NATO 5-uju straipsniu, jei viena ar kelios NATO valstybės bus užpultos, tai bus laikoma visų NATO narių užpuolimu, todėl kiekviena Alianso šalis imsis veiksmų, kuriuos laiko būtinaisiais, kad padėtų užpultajai.

Šis straipsnis Lietuvai ir kitoms šalims yra esminis saugumo garantas. Bet kuris agresorius, ketinantis užpulti Lietuvą, susidurtų ne tik su Lietuvos kariuomene, bet ir su JAV, Vokietijos, Prancūzijos, Lenkijos ir kitų NATO valstybių karine galia.

Lietuvos kelias į ES: nuo geopolitinių abejonių iki džiaugsmų ir iššūkių

Karikatūra „Lietuvos Rytas“ dienraštyje (R. Andruškevičiaus nuotr.)

Rokas Andruškevičius

2004 metų gegužės 1-ąją Lietuva oficialiai įžengė į Europos Sąjungą. Šalis, ilgai vadinta regiono autsaidere ir į narystę žengusi paskutiniuoju vagonu, tąakt tapo visateise Sąjungos nare. Tai buvo akimirka, kai šalis iš neramaus pereinamojo laikotarpio įžengė į Europos bendriją, kurioje laukė ne tik finansinė parama ir naujos galimybės, bet ir atsakomybė, pokyčiai bei iššūkiai.

Sunkus ir ilgas kelias Europos Sąjungos link

Prieš tapdama ES nare, Lietuva nuėjo ilgą kelią, prasidėjusį daug anksčiau. Baltijos šalys dažnai buvo vadinamos atsilikusiomis, todėl kai kurios valstybės stebėjosi, kai Lietuva į Sąjungą įstojo kartu su jomis. Lietuva buvo viena iš labiausiai atsilikusių šalių, norinčių patekti į Sąjungą.

„Lietuvai visą laiką reikėjo kovoti būnant „autsaiderio“ pozicijoje. Lietuva visą laiką į ES keliavo paskutiniu vagonu, neskaitant Rumunijos ir Bulgarijos. Visuomet buvo didžiulė rizika, kad mes iš šio proceso iškrisime“, – 2004-aisiais „Veidui“ komentavo buvęs Europos komiteto generalinio direktoriaus pavaduotojas Klaudijus Maniokas. Artūras Rožėnas savo straipsnyje „Veido“ žurnale minėjo,

kad daug laiko į eurointegraciją šalis žiūrėjo nerimtai. Mintis pasukti europietiška kryptimi buvo pradėta austi dar dvidešimto amžiaus pabaigoje, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, tačiau šalies diplomatija buvo nepakankama.

„Baltijos šalys buvo traktuojamos kitaip, nei kitos posovietinės, o Lietuvos administracija į šį reikalą žiūrėjo, galima sakyti, pro pirštus. <...> Labai mažai žmonių tuo metu Lietuvoje įsivaizdavo, koks yra pasirengimo narystei mastas“, – žurnale rašė A. Rožėnas.

Sąjunga be Rytų Europos

Sąjungos sprendimas įtraukti Baltijos šalis į savo sferą buvo principinis. ES nebuvo pasirengusi į Bendriją įtraukti Rytų Europos šalių net tada, kai šios atsiskyrė nuo SSRS. Vis dėlto galimybės atsivėrė.

„Kai 1993-iaisiais Rusijos Dūmos rinkimuose Vladimiro Žirinovskio partija surinko daugiausiai balsų ir pradėjo kalbėti, kad Rusijai reikia susigražinti Baltiją, ES pakeitė savo geopolitinę nuostatą, taip uždegdama mums žalią šviesą“, – aiškino A. Rožėnas.

Kaip teigė teksto autorius, šis

„Kai 1993-iaisiais Rusijos Dūmos rinkimuose Vladimiro Žirinovskio partija surinko daugiausiai balsų ir pradėjo kalbėti, kad Rusijai reikia susigražinti Baltiją, ES pakeitė savo geopolitinę nuostatą, taip uždegdama mums žalią šviesą“, – A. Rožėnas.

įvykis turėjo daugiau reikšmės nei visos per tą laiką įdėtos Lietuvos pastangos tapti ES nare. Pagrindas įtraukti šalį į Bendriją buvo labiau geopolitinis, nei ekonominis.

1997 metais šešios šalys, tarp kurių buvo ir Estija, buvo pakviestos pradėti derybas dėl narystės. Lietuva į derybas įtraukta nebuvo. Tai šalis suprato kaip įžeidimą, o tuometinis premjeras Gediminas Vagnorius priėmė asmeniškai. Supykęs premjeras nusprendė visai Bendrijai įrodyti, kad Lietuva turi būti priimta.

Galiausiai, 1999-aisiais, Lietuva buvo pakviesta derėtis dėl narystės Sąjungoje.

„Padėtis atrodė beviltiška. Iki narystės pradžios mes turėjome pasivyti visas šalis, kurios derybas pradėjo dvejais metais anksčiau. <...> 2000-ųjų gruodį Lietuva tebuvo suderėjusi septynis skyrius, už ją blogiau buvo pasirodžiusi tik Rumunija“, – žurnale rašė A. Rožėnas.

Ignalinos AE uždarymas

Nepaisant daugybės darbų, kuriuos reikėjo atlikti Lietuvai, bene didžiausias ir esminis darbas buvo uždaryti Ignalinos atominę elektrinę. Ji veikė su RBMK tipo reaktoriais – lygiai tokiais pačiais, kokie buvo sprogsioje Černobylio AE.

Po Černobylyje įvykusios katastrofos reaktoriai buvo įvardinti kaip konstrukciškai rizikingi. Jie turėjo teigiamą tuštumos koeficientą, dėl kurio kritinėse situacijose staiga galėjo kilti reaktoriaus galia.

Bendras reaktorių modernizavimas iki vakarietiško saugos standartų buvo laikomas praktiškai neįmanomu arba ekonomiškai nepagrįstu. Nors Ignalinos AE reaktoriai po Černobylio katastrofos buvo modernizuoti, RBMK tipo reaktorius turinti elektrinė vis tiek

kėlė riziką saugumui.

„Neoficialiai visiems buvo aišku, kad Ignalinos AE uždarymas yra mūsų narystės ES sąlyga. Dar 1999-aisiais, kai Lietuva visais kitais atžvilgiais jau atrodė pasirengusi pradėti derybas, Briuselyje buvo aiškiai pasakyta: arba prižadate uždaryti pirmąjį AE bloką, arba Helsinkyje galite būti dar kartą nepakviesti į derybas“, – rašė A. Rožėnas.

Kai kurie aplinkosaugininkai elektrinę vadino bręstančia katastrofa. „Derėdamasi dėl narystės Europos Sąjungoje Lietuva įsipareigojo iki 2005-ųjų uždaryti pirmąjį IAE bloką, o iki 2009-ųjų – antrąjį, jeigu ES skirs būtiną finansavimą“, – 2004 metų balandį rašė „Lietuvos ryto“ dienraštis.

Bendra IAE uždarymo ir išmontavimo projekto sąmata vertinama virš 3,3 mlrd. eurų.

Lietuviai atsiliko nuo kitų ES valstybių

Žengdama į ES Lietuva vis labiau ėjo europietiška kryptimi. Vis dėlto prieš kitas ES senbuves Lietuva ekonomiškai buvo dar ganėtinai silpna valstybė. Norėdama jaustis pilnaverte Sąjungos nare, ji privalėjo sparčiai tobulėti.

„Europos Sąjungą lietuviai praturtins ne tik savo darbštumu, nuoširdumu, imlumu naujovėms, bet ir savo nešvara, tamsumu, nekultūra bei agresyvumu“, – 2004 m. balandžio 29 d. žurnale „Veidas“ rašė G. Sarafinas.

Žurnalistas akcentavo, kad Lietuva nuo kitų ES valstybių atsiliko ir daugeliu kitų aspektų, kaip antai: vidutinė gyvenimo trukmė, išlaidos maistui ar vidutinis atlyginimas, kuris tada buvo tikrai menkas.

„Lietuvoje vidutinis darbo užmokestis yra 1208 Lt, o tai sudaro 38 proc. Europos Sąjungos vidutinio darbo užmokesčio. Taigi, norėdamas gyventi kaip vidutinis europietis, esant dabartinėms kainoms Lietuvos gyventojas turėtų uždirbti 3 tūkst. Lt. Lietuvoje tokią ar didesnę algą gauna tik 3 proc. dirbančiųjų“, – komentavo G. Sarafinas.

Lietuva į ES atėjo ne tik su išoriniais skirtumais nuo kitų ES valstybių, bet ir su ryškiais skirtumais šalies viduje tarp didmiesčių ir provincijų. Per porą metų valstybė gavo apie 5 mlrd. litų paramą atotrūkiui nuo Europos mažinti.

„Kad būtų matoma ir gerbiama, Lietuva ne tik turi pavyti kitas Europos Sąjungos valstybes. Ji turi pranokti save ir įrodyti, kad gali būti iškelta į Europos politikos aukštumas“, – „Veide“ rašė tuometinis užsienio reikalų ministras A. Valionis.

Įstojimo dieną šventė visa šalis

Nuo įvykusio referendumo dėl stojimo į ES iki pačio šalies įstojimo į Sąjungą praėjo vieneri metai. Didžioji dalis už stojimą nubalsavusių piliečių įstojimo dienos nekantriai laukė. Istorinę

„Europos Sąjungą lietuviai praturtins ne tik savo darbštumu, nuoširdumu, imlumu naujovėms, bet ir savo nešvara, tamsumu, nekultūra bei agresyvumu“, – 2004 m. balandžio 29 d. žurnale „Veidas“ rašė G. Sarafinas.

dieną jie būrėsi į koncertus, ragavo Europos valgius ir leido šaliai sužibėti kosmose.

„Katedros ir Europos aikštėse vyko koncertai, kuriuose susirinkusias minias žmonių sveikino šalies vadovai, koncertavo populiariausi šalies muzikantai“, – buvo rašoma 2004 m. gegužės 6 d. „Veide“.

Buvo pastatytas ir naujas Europos centro simbolis – postamentas su auksu puošta karūna. Jį visi pirmą kartą išvysti galėjo įstojo šventės metu.

„Plieninė auksu mikronomis padengta karūna su 12 Europos Sąjungos žvaigždžių pagal skulptoriaus Gedimino Jokūbonio projektą jau pagaminta. Ją ant granitinės maždaug 7 metrų kolonos planuojama užkelti šiandien“, – buvo rašoma 2004 m. balandžio 29 d. „Lietuvos ryte“.

Pasižvalgyti į Vilnių žmonės galėjo ir iš aukščiausio dangoraižio Baltijos šalyse, kuris buvo atidarytas per įžengimo į ES dieną. Šalia dangoraižio buvo atidaryta ir Europos aikštė.

33 aukštų bei 126 metrų aukščio verslo centras, kuris

„Europos“ dangoraižis šiandien (nuotr. R. Andruškevičiaus).

simboliškai buvo pavadintas „Europa“, net ir po daugiau nei 20 metų išlaiko aukščiausio dangoraižio statusą ne tik Lietuvoje, bet ir Baltijos šalyse.

„Po oficialių iškilnių iš geografinio Europos centro bėgikų atnešta simbolinė Europos ugnis specialiais efektais kils aukščiausio ne tik Lietuvoje, bet ir Baltijos šalyse verslo pastato fasadu bei įsižiebs aukščiausiam verslo centro „Europa“ taške“, – 2004 m. balandžio 30 d. rašė „Lietuvos Ryto“ korespondentas Ramūnas Zilnys.

Įstojo į ES išvakarėse taip pat įvyko akcija „Lietuva –

šviesiausia naujosios Europos valstybė“, kurios tikslas buvo iš palydovo, skriejančio Žemės orbita padaryti Europos nuotrauką, kurioje dėl įjungtų šviesų Lietuva suspindėtų ryškiausiai iš visų naujųjų ES valstybių.

Panevėžyje važinėjo ir didžiulis „europaspirtukas“, kuriuo vienu metu spirtis galėjo net 25 žmonės. Būtent tiek šalių tada sudarė ES.

„Mėlyna, geltona spalvomis bei ES atributika šviečiantis europaspirtukas pretenduoja ne tik į Lietuvos, bet ir į Guinnesso rekordą“, – rašė „Lietuvos ryto“ dienraštis.

Per 20 metų vaizdas nuo aukščiausio Baltijos šalių dangoraižio smarkiai pasikeitė. Iš kilo nauji dangoraižiai, Vilniaus centras įgavo šiuolaikiško miesto vaizdą (R. Andruškevičiaus nuotraukos).

Įstojimas paženklintas pokyčiais ir nežinia

Šalyje, tapusia ES nare, įvyko svarbių pokyčių. Vieni jų gyventojams nešė džiaugsmą, kiti – nerimą ir nežinomybę. Žmonės turėjo priprasti, kad Lietuva nuo šiol yra ES dalis.

Nuo pat įstojimo į ES dirbantiems pagal darbo sutartis pakilo atlyginimai. Mini–mali mėnesinė alga padidėjo 50 litų. Buvo išduoti pirmi ES leidimai, suteikiantys teisę vežti krovinius ES valstybių narių keliais, taip pat kilo ir didžiulė panika dėl brangstančių prekių.

Šaliai įstojus į ES brango beveik visi maisto produktai – mėsa, pienas, duona ir kepiniai, ryžiai, cukrus ar vaisiai, importuojami iš Afrikos ar Pietų Amerikos. Šalia augo ir buitinės technikos, vaizdo ir garso technika ir degalų kainos.

Senojo formato valstybiniai numeriai (nuotr. R. Andruškevičiaus).

„Mūsų šalies narystė ES atvėrė sienas eksportuotojams, taigi vidaus rinkoje liko mažiau produkcijos. Be to, brango kai kurios žaliavos – tai padidino gaminių savikainą“, – „Lietuvos ryto“ dienraštyje rašė Mantas Dubauskas ir Marius Jokūbaitis. Lietuvai įstojus į Bendriją, nuo sienų su kitomis ES šalimis – Latvija ir Lenkija pasitraukė muitininkai. Dėl to liko nenaudojami didžiuliai pastatai ir sandėliai.

Po 2004 m. šalyje gerokai atpigo importiniai alkoholiniai gėrimai. Tiesa, buvo baiminamasi, kad dėl atsidariusių ES sienų daugiau gėrimų bus įvežama nelegaliai.

Šalyje pasikeitė ir automobilių valstybinių numerio ženklų formatas.

Kairiajame numerio krašte išnyko trispalvė, ją pakeitė ES vėliava.

„Pagal standartą, ant numerių turi būti pavaizduota tik Europos Sąjungos vėliava“, – „Lietuvos rytui“ aiškino tuometinis Vidaus reikalų ministerijos sekretorius Anatolijus Rimkevičius.

Keitėsi ir Lietuvos žemės ūkis. Naudą pajuto pieno ir kitų maisto produktų eksportuotojai, galėję savo produkcija be jokių kliūčių prekiauti visoje ES. Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą tapo vienu didžiausių šalies istorinių įvykių nuo Nepriklausomybės atkūrimo. Nors pirmieji metai buvo kupini iššūkių, baimės ir nežinomybės, jie taip pat atvėrė duris augimui ir modernizacijai. Praėjus daugiau nei 20 metų akivaizdu, kad sprendimas žengti į Europą iš esmės perorientavo visą valstybę, jos ekonomiką ir kasdienį gyvenimą.

„Pagal standartą, ant numerių turi būti pavaizduota tik Europos Sąjungos vėliava“, – Anatolijus Rimkevičius

2004 metų Prezidento rinkimai: siurprizai, skandalai ir praeities šmėkla

Gintas Leišys

2004 m. buvo vieni iš nedau- gelio Lietuvoje, kai tais pačiais metais buvo renkamas tiek Prezidentas, tiek Seimas. Tačiau Prezidento rinkimai iš esmės turėjo įvykti skubos tvarka, nes 2003 m. išrinktas Prezidentas Rolandas Paksas buvo pašalin- tas iš posto po apkaltos pro- ceso. Todėl lietuviai 2004 m. birželį vėl rinkosi prie balsa- dėžių.

Rinkimų kampanijos ir apklausų rezultatai

Oficialiai kandidatais į Prezi- dentus tapo penki politikai – 1998–2003 m. šalies Prezi- dentu buvęs Valdas Adamkus, socialdemokratų partijos (LSDP) atstovas, laikinasis Seimo pirmininkas Česlovas Juršėnas, Naujosios sąjungos (NS) kandidatė ir tuometinė Socia- linės apsaugos ir darbo mi- nistrė Vilija Blinkevičiūtė, vy- riausiasis euroderybininkas Petras Auštrevičius ir Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjungos (VNDS) pir- mininkė Kazimiera Prunskienė. Vilija Blinkevičiūtė pateikė paraišką VRK dalyvauti Pre- zidento rinkimuose balandžio 30 d. Tačiau buvo viena problema – NS partijos pir- mininkas A. Paulauskas viešai deklaravo palaikymą V. Adam- kaus kandidatūrai.

„Asmeninių derinimų nebuvo. Buvo sutarta, kad sprendimas bus toks, kokį priims partija“, –

Lietuvos Respublikos prezidentūra (R. Andruškevičiaus nuotr.)

LŽ kalbėjo V. Blinkevičiūtė.

Valdas Adamkus pateikė savo kandidatūrą VRK gegužės 8 d., kuri buvo paskutinė diena, kada buvo galima pareikšti savo norą dalyvauti rinkimuose. Petras Auštrevičius tą pačią dieną pateikė savo surinktus 24 tūkst. parašų ir kandidatūrą.

Pirmasis kandidatas, kuris buvo patvirtintas VRK, buvo Č. Juršėnas. LSDP kandidatui iki gegužės 1 d. pavyko surinkti apie 34 tūkst. parašų.

Kaip rašė „Lietuvos rytas“ 2004 m. birželio 1 d., pirmalaikių rinkimų kampanijos vyko blan- kiai. Tuometinio „Lietuvos ryto“ korespondento Vytauto Bru- verio tekste buvo paminėta, kad kandidatai siekia vilioti rinkėjus ne naujomis idėjomis, bet asmeniniu patrauklumu. V. Bruverio pakalbintas R. Pakso

rinkimų prie kampanijos prisi- dėjęs viešųjų ryšių specialistas Aurelijus Katkevičius paste- bėjo, kad nėra prezidentinės kampanijos, kuri išsiskirtų savo tematika.

„Kitų temų, išskyrus būtinybę išgyventi, nematyti [...]. Lietuvai pasiekus pagrindinius tikslus – narystę Europos Sąjungoje (ES) ir NATO, politikoje atsivėrė idėjų vakuumas“, – „Lietuvos rytui“ kalbėjo A. Katkevičius.

Ryškus favoritas prieš rinkimus

Apklausose didžiausiu favoritu buvo laikytas Valdas Adamkus. Balandžio 23 d. „Lietuvos ryte“ publikuota apklausa parodė, kad 37 proc. rinkėjų tiki buvusio šalies Prezidento pergale. Apie 16 proc. palaikė R. Pakso kandidatūrą ir jis tuo metu turėjo didžiausią palaikymą po

„Lietuvai pasiekus pagrindinius tikslus – narystę Europos Sąjungoje ir NATO, politikoje atsivėrė idėjų vakuumas“, – Aurelijus Katkevičius

V. Adamkaus (apklausa buvo publikuota prieš KT sprendimą, uždraudusį R. Paksui dalyvauti politinėje veikloje). Už K. Prunskienę savo balsą tada atiduotų 12 proc., 10 proc. – už Č. Juršėną.

Toje pačioje apklausoje taip pat buvo klausiama, už ką balsuotų rinkėjai, jeigu jų kandidatas nepatektų į antrąjį turą. V. Adamkaus rinkėjai balsuotų už A. Paulauską (41 proc.), Č. Juršėną (19 proc.), K. Prunskienę (9 proc.) ir R. Paksą (3 proc.). R. Paksą palaikantys rinkėjai, kai dar tuo metu R. Paksas buvo įvardinamas kaip vienas iš galimų kandidatų, labiausiai palaikytų K. Prunskienę (37 proc.), Č. Juršėną (16 proc.) ir V. Adamkų (14 proc.).

LŽ gegužės 18 d. publikuotoje apklausoje taip pat V. Adamkus buvo minimas kaip pagrindinis kandidatas tapti Prezidentu ir už jį savo balsą atiduotų apie 30 proc. apklaustųjų. V. Blinkevičiūtė kartu su P. Auštrevičiumi dalinosi 2–3 vietas,

turėdami atitinkamai apie 13 ir 12 proc. K. Prunskienė ir Č. Juršėnas sulaukė 8 ir 7 proc. palaikymo iš apklaustųjų.

Birželio 11 d. buvo paskelbta dar viena apklausa „Lietuvos ryte“, kurioje buvo tam tikrų pokyčių. Nors V. Adamkus vis dar išliko nedideliu favoritu (30 proc.), V. Blinkevičiūtė sulaukė didesnio palaikymo (25 proc.). Tarp likusių kandidatų nebuvo didelio skirtumo (už P. Auštrevičių – 18 proc., už K. Prunskienę – 15 proc., už Č. Juršėną – 12 proc.). Apie trečdalis apklaustųjų (iki 35 proc.) dar nebuvo apsisprendę, už ką balsuoti.

Taip pat buvo partijose nesutariama, kokius kandidatus reikėtų palaikyti. Kaip rašė „Lietuvos rytas“, konservatoriai (TS-LKD) neapsisprendė, ar reikėtų išreikšti palaikymą V. Adamkui ar P. Auštrevičiui. „Lietuvos rytas“ rašė apie tokį TS-LKD sprendimą, kai jie pakalbino partijos lyderį Andrių Kubilių. A. Kubilius manė, kad

liberalios pakraipos partijos labiau balsuos už P. Auštrevičių, nors jos išreiškė palaikymą V. Adamkui. Tuo tarpu A. Kubiliaus manymu, konservatorių rinkėjai labiau bus linkę balsuoti už buvusį Lietuvos Prezidentą.

Prezidento rinkimų pirmasis turas nustebino

I rinkimų turas įvyko birželio 13 d. ir sutapo su EP rinkimais. Dieną prieš rinkimus LŽ publikuotame interviu su Z. Vaigausku, VRK vadovu pabrėžė, kad dalyvavimas rinkimuose turi tapti piliečių pareiga. Z. Vaigauskas taip pat akcentavo, kuo 2004 m. Prezidento rinkimų agitacija buvo kiek kitokia.

„Pastebėjome, kad per šių rinkimų agitacinę kampaniją kiekvienas kandidatas stengėsi nukreipti dėmesį į savo gerąsias dalykines ar asmenines savybes [...]. Tai yra vakarietiškos rinkimų kampanijos bruožas, kuris pamažu įsitvirtina ir Lietuvoje. Žinoma, buvo oponentų kritikos, tačiau vien ja agitacinės kampanijos nebuvo paremtos“, – komentavo VRK vadovas.

Kaip ir buvo tikėtasi per apklausas, V. Adamkui pavyko nesunkiai patekti į antrąjį rinkimų turą. Antrosios šalies Prezidento kadencijos siekė V. Adamkus surinko beveik 31 proc. balsų. Tuo tarpu jo oponentė netikėtai tapo VNDS pirmininkė Kazimiera Prunskienė, surinkusi kiek daugiau nei 21 proc. balsų ir per porą procentų aplenkusi trečioje vietoje likusį Petrą Auštrevičių (19,33 proc.).

Nors V. Adamkus laimėjo daugumoje savivaldybių, būtent didžiuosiuose miestuose jam sekėsi geriausiai. Penkiuose didžiausiuose Lietuvos miestuose kadenciją baigusiam Prezidentui pavyko surinkti

Č. Juršėno rinkiminės kampanijos reklama („Lietuvos žinios“, 2004 m. birželio 9 d. numeris)

bent 30 proc. rinkėjų balsų, o Kauno mieste – net 44,5 proc. Kazimiera Prunskienė didžiąją dalį savo balsų susirinko Žemaitijos savivaldybėse ir Vilniaus rajone. Tuo tarpu Šalčininkų rajone pavyko surinkti virš 40 proc. rinkėjų balsų. Po pirmojo turo V. Adamkus „Lietuvos rytui“ kalbėjo, kad rinkėjams pasirinkimas antrajame rinkimų ture neturėtų būti sudėtingas.

„Rinkėjams bus lengva pasirinkti – ar mes einame į ateitį, pasinaudodami galimybėmis, kurios atsiveria Lietuvai įsitraukiant į tarptautinę bendruomenę, ar dar žvalgysimės atgal negalėdami nutraukti ryšių su praeitimi“, – sakė V. Adamkus.

K. Prunskienė kalbėdama „Lietuvos rytui“, užsiminusi apie paramą R. Paksui apkaltos proceso metu, nenorėjo būti laikoma pašalinto Prezidento įpėdine.

„Tokių tendencijų galima įžvelgti tik kai kuriuose rajonuose. Šie požymiai yra svetimi mano rinkėjams“, – sakė K. Prunskienė.

Dienraštis „Respublika“ savo redakcijos skiltyje birželio 15 d. rašė, kad po pirmojo turo nugalėtoja galėjo jaustis tik Kazimiera Prunskienė.

„K. Prunskienė dar kartą viešai įrodė, ko verti Lietuvos sociologai. Kita vertus, Gintarinės ledi sėkmė –

V. Adamkaus rinkimų kampanijos reklama („Lietuvos ryto“ 2004 m. birželio 3 d. numeris)

netikėtumas tik tiems, kas tiki apklaustųjų mistifikacijomis“, – rašė „Respublikos“ redakcija.

„Respublikos“ redakcija taip pat užsiminė apie rinkėjų aktyvumą, kuris iš dalies padėjo V. Adamkui.

„Pasak A. Paulausko, balsuoti neatėjo „protesto rinkėjai“, o jei tokių Lietuvoje daugiau nei

pusė, V. Adamkui nusišypsojo tikra sėkmė. Būtų užtekę nusivylusiems rinkėjams paprotėtuoti ne kojomis, o balsavimo biuleteniais ir rezultatai būtų buvę kardinaliai kitokie“, – skelbta „Respublikos“ birželio 15 d. numeryje.

Antrąjį turą gaubė skandalai

Po pirmojo turo konservatoriai ir liberalai išreiškė paramą V. Adamkui, o K. Prunskienė sulaukė Liberalų demokratų palaikymo. Socialdemokratai, Darbo partija, Naujoji sąjunga ir mažųjų partijos buvo neapsisprendusios.

Antrajame rinkimų ture po dviejų savaitių birželio 27 d. tarp abiejų kandidatų vyko atkakli kova. V. Adamkus vėl tapo prezidentu, kuris surinko

„Rinkėjams bus lengva pasirinkti – ar mes einame į ateitį, pasinaudodami galimybėmis, kurios atsiveria Lietuvai įsitraukiant į tarptautinę bendruomenę, ar dar žvalgysimės atgal negalėdami nutraukti ryšių su praeitimi“, – V. Adamkus po I rinkimų turo.

52,63 proc. balsų ir nežymiai aplenkti K. Prunskienę, už kurią balsavo 47,37 proc. rinkėjų.

Kaip ir pirmajame ture, V. Adamkaus pergalę lėmė didieji miestai. K. Prunskienė sulaukė didelio palaikymo Šiaulių, Telšių apskrityse ir daugumoje Vilniaus rajonų.

LŽ birželio 28 d. numeryje rašė, kad K. Prunskienės rinkimų štabas reikalavo perskaičiuoti balsus ir pateikė VRK skundą dėl rinkimų rezultatų netikslumų kai kuriose savivaldybėse. „Prieš kompiuterių sistemos gedimą rezultatai buvo vieni, jų pataisius smarkiai išaugo galiojančių biuletenių skaičius atskirose apylinkėse“, – sakė K. Prunskienės rinkimų štabo vadovas Gintaras Didžiokas.

„Lietuvos rytas“ rašė apie permainingą kovą, kad vienu metu K. Prunskienės pranašumas siekė net 10 procentų. Bet liūdnos nuotaikos V. Adamkaus štabe išsisklaidė, kai VRK pasiekė rinkimų rezultatai iš didžiųjų miestų. Kaip rašė dienraštis, rinkėjai nutarė, kad Lietuvai dabar svarbiausia politinis ir ekonominis stabilumas ir šalies vakarietiškas įvaizdis pasaulyje.

„Respublika“ palygino abu kandidatus. Birželio 28 d. numeryje Kaip vieną iš oponentų siurprizų antrajame ture „Respublika“ išskyrė Specialiųjų tyrimų tarnybos (STT) vizitus partijų būstinėse, kurios rėmė V. Adamkų. Ir šis skandalas, „Respublikos“ nuomone, patenkė V. Adamkaus, kaip skai-

2004 m. birželio 28 d. „Respublika“ numerio viršelis (G. Leišio nuotr.)

draus politiko, įvaizdžiui. Tuo tarpu K. Prunskienės oponentų siurprizas prasidėjo, kai jai pavyko patekti į antrąjį rinkimų turą. Tarp rinkimų turų pasirodė daug kompromituojančios informacijos apie kandidatės politinę praeitį. Kalbėdamas „Lietuvos rytui“ po pergalės rinkimuose V. Adam-

kus užsiminė apie jį palaikiusių partijų įtarimus korupcija.

„Mano vienintelis troškimas, kad Lietuvos teisėsauga vykdytų savo pagrindinį darbą – gintų žmonių interesus. Tikiuosi, kad nebus bandoma teisingumą neigti kokiomis nors priedangomis, atsiprašymais ar nesusipratimais“, – kalbėjo V. Adamkus.

„Prieš kompiuterių sistemos gedimą rezultatai buvo vieni, jų pataisius smarkiai išaugo galiojančių biuletenių skaičius atskirose apylinkėse“, – Gintaras Didžiokas.

Nuo paksizmo prie uspaskizmo: 2004 m. Seimo rinkimų drama

2004 m. balandžio 8 d. žurnalo „Veidas“ Nr. 15 viršelis – „Naujasis paksizmo veidas“ (A. Ališausko nuotr.)

Arnas Ališauskas

Prieš metus susikūrusi partija per stebėtinai greitą laiką sugebėjo suburti žmones, juos įtikinti ir laimėti ne tik Europos Parlamento, bet ir Seimo rinkimus. Čia, aišku, kalbama apie Darbo partiją. Ji užsiliepsnojo labai greitai ir karštai, bet, palyginus, greitai ir užgeso. Nuo 2004 m. vykusių Seimo rinkimų partija nesugebėjo atkartoti savo pasirodymo, kol galiausiai 2024 m. negavo nė vieno parlamento mandato. Lietuvos istorijoje tai unikalus atvejis, nes jokia kita naujai susikūrusi partija nesugebėjo šitaip supurtyti senųjų partijų elito ir laimėti rinkimų kaip Darbo partija. Iš laiko perspektyvos įdomu pažvelgti, kaip ir kodėl tai nutiko.

R. Pakso „matrioška“

2003-iejį politinėje Lietuvos is-

torijoje svarbūs tuo, kad tais metais Lietuva galutinai nusprendė nutolti nuo Rusijos. Ta pakilia dvasia Lietuva norėjo atsikratyti ir jai įtaką darančių su Rusija susijusių asmenų. Garsiausias tokių ryšių nutraukimo pavyzdys buvo tuometinio prezidento R. Pakso apkalta. Vis dėlto, atrodo, kad problemos šaknų R. Pakso atstatydinimas ne tik neišsprendė, bet jas, galimai, tik pagilino.

Žurnalo „Veidas“ 2004 m. balandžio 8 d. numerio viršelyje rašoma: „Naujasis paksizmo veidas: Rolando Pakso atstatydinimas didina kito populisto Viktoro Uspaskicho įtaką.“ Pats viršelio paveikslėlis irgi iškalbus – matoma vyro ranka su Rusijos vėliavą simbolizuojančiu rankogaliu, kelianti R. Pakso „matriošką“. Na, o toje „matrioškoje“ slepiasi

V. Uspaskicho galva.

Dar 2004 m. pradžioje buvo kalbama, kad, jei artėjančiuose Seimo rinkimuose dalyvaus R. Paksas ir V. Uspaskichas, jiems teks dalintis rinkėjais. Ir nors V. Uspaskichas visiškai atsiribojo nuo R. Pakso, jis atstatydinto prezidento rėmėjų, abejojančių ar neigiančių jo kaltę, buvo matomas kaip naujas mesijas. Šiuo žmonių sumišimu V. Uspaskichas pasinaudojo ir taip pat pabandė populizmu laimėti žmonių palankumą. Ir tas, akivaizdžiai, veikė, nes jau 2004 m. pradžioje Darbo partija mėgavosi itin dideliais reitingais ir populiarumo augimu.

Žurnalistas Gintaras Sarafinas anksčiau minėtame žurnale rašė: „Darbo partija jau suprato, jog nemaža dalis Lietuvos gyventojų nesimoko ne tik iš kitų, bet ir iš savo klaidų ir ant to paties grėblio laipioja ne kartą ir ne du, o tol, kol nuo smūgių netenka sąmonės.“ Anot jo, R. Pakso ir Darbo partijos kampanijų panašumai atsispindi Darbo partijos veiksmuose: viešųjų ryšių akcijos, pažadai, antžmogio įvaizdžio kūrimas, reklama televizijose, konfrontavimas su visomis partijomis, „elitu“. G. Sarafinas, stebėjęs visuomenės reakcijas, net tada prognozavo šios partijos pergalę, o V. Uspaskichui – premjero postą. Tuo metu bijota „baisiausio scenarijaus“, kai prezidentu perrenkamas R. Paksas, kurio visuomenės palaikymas po apkaltos, pasak apklausų rezultatų, nesumenko, o Seimo

rinkimus laimi liberaldemokratai ir Darbo partija. Kaip pavyzdį blogiausio scenarijaus, žiniasklaida tuo metu dažnai pateikdavo Slovakijos prezidento rinkimus, kuriuos laimėjo prieštaringai vertinamas eks-premjeras Vladimiras Mečiaras. Vis dėlto R. Paksui nei į šalies vadovo, nei į parlamento postą kandidatuoti neleista, todėl net didesne grėsme pradėta matyti Darbo partija.

Konservatoriai skambina pavojaus varpais

Žiniasklaidoje kalbant apie galimą pavojų Darbo partijai patekus į Seimą buvo ypač pabrėžiamos V. Uspaskicho sąsajos su „Gazprom“ ir Rusija. Tuometinis konservatorių lyderis Andrius Kubilius, kaip rašoma 2004 m. balandžio 8 d. „Veido“ numeryje, išreiškė susirūpinimą šiais žodžiais: „R. Pakso ir J. Borisovo tandemas parodė, ko Rusija gali pasiekti Lietuvoje. Tačiau V. Uspaskichas dar pavojingesnis, mat jis daug gudresnis ir turtingesnis. Jį aš prilyginčiau 1,5 standartinio pakso-borisovo vienetai.“

A. Kubiliaus nuomonė buvo atspindėta ir kitos konservatorės gegužės 20 d. „Veido“ numeryje: „[sivaizduoju didžiausių pasaulio agentūrų pranešimus po Seimo rinkimų: „Lietuviai išsirinko rusų oligarchą“ arba „Lietuvius ir vėl nupirko rusiški pinigai“. V. Uspaskichas dergia viską, kas buvo taip nelengvai pasiekta nuo nepriklausomybės atkūrimo. Juk nuolat puldamas, jog viskas nepriklausomoje Lietuvoje blogai, jis atvirai į žmonių pasąmonę diegia Kremliaus nuostatą, kad ir pati nepriklausomybė – klaida“, – žurnalui „Veidas“ teigė tuometinė Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto narė Rasa Juknevičienė.

Vis dėlto ne visi konservatoriai laikėsi vieningos nuomonės. Pavyzdžiui, Vytautas Landsbergis teigė, kad per artėjančius prezidento rinkimus „Rusijos korta“ bus Kazimiera Prunskienė. Jis tai grindė „Liuoso laikraščio“ numerio 13 puslapio kritika beveik visiems kandidatams, išskyrus K. Prunskienę. Politikė savo ruožtu tai pavadino šmeižtu, nes, anot signatarės, ji aktyviai bendradarbiauja su Vokietija. Pačios K. Prunskienės manymu, Lietuvos politikai skirstytini į dvi grupes: „į tuos, kurie nuolat nori konfliktuoti su Rusija ir taisyti liūtą už ūsų, ir tuos, kurie mano, kad savo tikslų galima pasiekti ir draugiškai bendradarbiaujant su kaimynais“.

Konservatorių partijos užsakytu 2004 m. vasarį atlikta „Vilmorus“ apklausa parodė, kad labiausiai Rusijos veikiama politika visuomenė laiko būtent R. Paksą (pusė apklaustųjų), V. Uspaskichą (40 proc.) ir A. Brazauską (35 proc.). Vis dėlto, žurnalo „Veidas“ teigimu, tuo metu pusė visų Lietuvos gyventojų ilgėjosi sovietmečio, todėl nematė didelės prorusiškų politikų grėsmės. Tą atspindėjo, kaip 2004 m. gegužės 20 d. straipsnyje „Lietuvius ir vėl perka rusiški pinigai“ rašė G. Sarafinas, to laiko minkštakūniškoji diplomatija bei prisitai-

kėliška retorika.

Darbo partijos strategija

Ganėtinai keistas Darbo partijos sprendimas buvo šalies vadovo rinkimuose palaikyti Petrą Auštrevičių. Kaip atvirame laiške teigė pats V. Uspaskichas – „europietiško modernaus mąstymo žmogų“. Atrodo, lyg šiuo žingsniu buvo bandoma apgauti rinkėjus Darbo partijos progresyvumu ir žvilgsniu į ateitį, kad artėjančiuose Seimo rinkimuose partiją rinktų ne tik valdžia nusivylę, bet ir jauni, optimizmu trykstantys rinkėjai. Kitas daug pasakęs Darbo partijos pasirinkimas buvo Europos Parlamento rinkimuose iškelti su politika nesusiję kandidatai. Dienraščio „Lietuvos rytas“ gegužės 13 d. numeryje politologas Lauras Bielinis teigė: „Taip jis (red. V. Uspaskichas) mėgina pritraukti visuomenės dėmesį. Jis skelbia nuostatą, kad reikia nuo politikos nutolusių žmonių. Taip jis dar labiau viską supainioja.“ Rinkėjams tai, kartu su nekompetentingumu, nesąžiningumo valdžiai kaltinimais, iš tiesų patiko, nes Darbo partija Europos Parlamento rinkimuose surinko daugiausiai balsų, lyginant su kitomis partijomis. Vėliau ta pati strategija ar tiesiog kompetentingų žmonių trūkumas pasireiškė ir Seimo rinkimuose – kandidatavo net operos solistas.

2004 m. vykusiuose rinkimuose Darbo partijos sąrašuose dominavo su politika nesusiję kandidatai (R. Andruškevičiaus nuotr.)

Seimo rinkimuose – korupcijos tvaikas

Pažvelgus į kitas Seimo rinkimuose dalyvavusias partijas, nesusidaro labai teigiamas vaizdas, nes nemažai jų lydi įvairūs skandalai. Pavyzdžiui, dienraščio „Lietuvos žinios“ 2004 m. rugsėjo 2 d. numeryje rašoma, kad trims buvusiems Seimo nariams – socialdemokratui Vyteniui Andriukaičiui, Naujosios sąjungos nariui Vytautui Kvietkauskui ir Tėvynės sąjungos nariui Arvydui Vidžiūnui – pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl kaltinimų ėmus kyšius iš įmonių grupės „Rubicon group“ valdybos pirmininko (visi jie, beje, rinkėjų buvo nubausti ir nepateko į 2004 m. Seimą). Šiame korupcijos skandale buvo minimi ir Liberalų ir centro sąjungos nariai Eligijus Masiulis bei Gintaras Steponavičius (jie į parlamentą pateko).

Žurnalistės Saulės Pauliuvienės rugsėjo 2 d. straipsnyje „Korupcijos skandale – naujas posūkis“ su skandalu siejami ir tokie politikai, kaip A. Brazauskas, J. Olekas, A. Kundrotas, A. Zuokas. Pats A. Brazauskas „Lietuvos žinioms“ rugsėjo 3 d. teigė, kad tai „geras spektaklis prieš rinkimus“, o Seimo pirmininkas A. Paulauskas tai pavadino STT mėginimu daryti įtaką politiniams procesams.

Kalbant apie šiuos partijų lyderius, Naujosios sąjungos ir Lietuvos socialdemokratų partijų pasirašyta koalicinė sutartis prieš rinkimus kai kuriems taip pat turėjo atrodyti nepatrauk-

liai, nes tai buvusios Vyriausybės koaliciją sudariusios partijos. O ką jau kalbėti apie A. Brazausko palaikymą Vyteniui Andriukaičiui, nors šis ir nebuvo įrašytas į koalicijos sąrašą. Tokiais žingsniais abi partijos lyg susitaikė su pralaimėjimu ir darbu opozicijoje, nors iš išorės spinduliavo tikėjimą pergale.

„Aš manau, kad mes laimėsime, ir laimėsime daug balsų, nes esame atsvara Darbo partijai ir neslepiame šito“, – interviu Lietuvos radijui, kaip 2004 m. rugsėjo 8 d. pranešė „Respublika“, tikino A. Brazauskas.

Tarp korumpuoto, teisto ir kitai nusiūdėjusio

Liberalų ir centro sąjunga taip pat nevengė skandalų – antrąją vietą sąraše atiduodama sostinės merui ir sąjungos pirmininkui A. Zuokui. Jam, kaip žinoma, pateikti įtarimai dėl bandymo daryti įtaką per sostinės mero rinkimus. Rugsėjo 6 d. „Lietuvos žinių“ numeryje Saulė Pauliuvienė atkreipė dėmesį, kad į partijos sąrašo dešimtuką pateko ir dar keli su parlamentarų korupcijos skandalu siejami politikai: Seimo vicepirmininkas G. Steponavičius ir Liberalcentro frakcijos Seime seniūnas E. Masiulis.

Kitoje barikadų pusėje problemų su teisėsauga turinčius asmenis į Seimą kėlė R. Pakso arba Liberalų demokratų partija. Kaip rašo S. Pauliuvienė, pirmu numeriu įrašytas partijos lyderis Valentinas Mazuronis buvo nuteistas už Seimo pirmininko Artūro Paulausko

apšmeižimą, kandidatas Gintaras Šurkus baustas pinigine bauda už klaidingą buhalterinės apskaitos vedimą, o Albertas Sereika – išmestas iš tarnybos saugumietis, kuris tuometiniam prezidentui R. Paksui perdavė slaptą medžiagą apie alkoholio bendrovės „Alita“ privatizavimą. Konservatoriai šventaisiais taip pat vadintis negali. „Mažeikių naftos“ privatizavimo aplinkybės tyrusi komisija (vadovaujama socialdemokrato Valentino Greičiūno) 2004 m. viduryje konstatavo, kad naftos bendrovė buvo atiduota kompanijai „Williams International“. Lietuva paprasčiausiai atidavė akcijas ir nieko atgal negavo, todėl šis naftos perdavimo įmonės privatizavimas laikytinas nesėkmingiausiu visoje Vidurio Europoje.

Skandalą tyrusi komisija teigė, kad atsakomybė už bendrovės „Mažeikių nafta“ patirtus nuostolius tenka kelioms vyriausybėms (Gedimino Vagnoriaus bei R. Pakso), tuometiniam Seimui, kurio valdančiąją daugumą sudarė konservatoriai bei krikščionys demokratai, Seimo vadovams (V. Landsbergiui ir A. Kubiliui), tuometiniam prezidentui Valdui Adamkui ir jo komandai, Saugumo departamentui bei Specialiųjų tyrimų tarnybai.

Savo ruožtu konservatoriai „Mažeikių naftos“ skandalą vertino skeptiškai ir net ore plevėsavo galimybė dėl situaciją tyrusios komisijos kreiptis į Konstitucinį Teismą, tačiau tai ir liko tik žodžiais. Jurgis Razma „Lietuvos Žinioms“ teigė: „Įžvelgėme, kad mūsų politiniai oponentai „Mažeikių naftos“ privatizavimo istoriją siekia panaudoti propagandiniame rinkimų žaidime. Norime, kad rinkėjai apsispręstų remdamiesi objektyviais kriterijais.“

„Aš manau, kad mes laimėsime, ir laimėsime daug balsų, nes esame atsvara Darbo partijai ir neslepiame šito“, – A. Brazauskas.

2004 m. rugsėjo 11 d. „Lietuvos žinių“ dienraščio puslapis (A. Ališausko nuotr.)

Bet tai ne pirmas blogų sprendimų ir mokesčių mokėtojų pinigų švaistymo atvejis. Apie dar vieną – Širdies chirurgijos centro bankrutavimą ir paliktą 70 milijonų litų skolą valstybei – kalbėjo žurnalistas Artūras Račas rugsėjo 10 d. „Respublikos“ numeryje. Paskolas centrui, kaip atskleidė A. Račas, suteikė tiek LDDP, tiek Tėvynės Sąjungos vyriausybės. „2001 metais Seimo Ekonominų nusikaltimų tyrimo komisija kreipėsi į Generalinę prokuratūrą prašydama ištirti valstybės paskolų suteikimo Širdies chirurgijos centrui aplinkybes, tačiau apie tyrimo rezultatus bent jau man neteko girdėti“, – rašė A. Račas pridurdamas, kad dabar prokurorams tai jau greičiausiai ne taip svarbu, nes dominuoja kiti skandalai. Taigi, žmonėms valdžia prieš rinkimus mažų mažiausiai atrodė nepatikima, o bene visi politikai – prisidirbę. Geriausiai tai atspindi „Lietuvos žinių“ rugsėjo 11 d. numeryje publikuotas tekstas apie vyrą, kuris į protestus vežiojasi karstą su ant jo užrašytu žodžiu „Seimas“. Nenuostabu, kad, kai kaip iš kanapių išdygo Pilypas ir kiekvieną mielą progą net ne su

lietuvišku akcentu akcentavo tą patį nusivylimą – Uspaskichas net atsisakė dalyvauti viešuose debatuose su socialdemokratais, tai pagrįsdamas mintimis, kad reklamuoti socialdemokratų už Lietuvos žmonių pinigus neetiška ir kad jie ir taip sulaukia per daug dėmesio, – žmonės matė saviškį, žemiškąjį V. Uspaskichą. Žmonės patikėjo, kad ir jo politika pagaliau gali būti „žemiška“, „sava“. To ir užteko. Prireikė tik pačio V. Uspaskicho charizmos, kad jo visa partija, su visais jos kandidatais būtų matoma pakankamai patraukliai. Tą pagrindžia ir 2004 m. rugsėjo 10 d. „Lietuvos žiniose“ paskelbti sociologinio tyrimo rezultatai. Jie atskleidžia, kad būtent partijų lyderių savybės labiausiai ir nulemia rinkimų rezultatus (40 proc. apklaustųjų).

„Respublika“ nori pokyčių

Bet sakyti, kad visi žiniasklaidoje V. Uspaskichą matė kaip blogio sėklą, irgi nebūtų visiškai teisinga. Tuo išsiskiria dienraštis „Respublika“, kuris savo nuomonių skiltyje publikuoja „tradicinėms“ partijoms kritiškus tekstus. 2004 m. rugsėjo 3 d. numeryje žurnalistas A. Račas rašė: „Šian-

dien juokas jau nebeima, nes pamažu aiškėja, kad ne V. Uspaskichas, o A. M. Brazauskas ir kartu su juo choru šaukiantys, jog Lietuvai permainų nereikia, būtent ir yra didžiausia grėsmė jos ateičiai. Pirmiausia todėl, kad gąsdindami Lietuvą Viktoru jie stengiasi įteigti rinkėjams, jog Lietuvoje egzistuoja kažkokia išskirtinė politikų kasta, kuriai priklausantys vieninteliai žino, kaip valdyti valstybę.“

Kitaip tariant, A. Račas pabrėžė, kad Lietuvoje politika jau kuris laikas nesikeičia, partijos yra supanašėjusios ir politikams rūpi tik išsaugoti šiltas darbo vietas. Visa tai, pasak jo, ir veda prie korupcijos bei kitų skandalo, o valstybei reikalingos permainos vis atidėliojamos. Taigi, kėlė klausimą A. Račas, argi taip nemoralu norėti pokyčių, kažkuo tikėti, net jei „nėra jokios garantijos, jog surinkus naują chorą tos permainos ateis“?

„Respublika“ savo nuomonių skiltyje publikuoja „tradicinėms“ partijoms kritiškus tekstus (A. Ališausko nuotr.)

„Seimą šturmuoja milijonieriai“

O kas yra tas „naujas choras“? Iš esmės – verslininkai milijonie-

riai. Jokia kita partija negalėjo didžiuliais tokiais dideliais skaičiais šešių nulių sumas sukaupusių kandidatų. Darbo partijos lyderis buvo turtingiausias iš apskritai visų kandidatų į 2004–2008 m. parlamentą. Kaip rašoma rugsėjo 17 d. „Respublikos“ straipsnyje „Seimą šturmuoja milijonieriai“, V. Uspaskicho turtas tuo metu siekė 49 mln. litų, o sudėjęs ir žmonos turtą – 152 mln. litų. Visame Darbo partijos sąraše buvo dar 8 milijonieriai. Palyginimui: turtingiausias kitų partijų konkurentas – Liberalų ir centro sąjungos lyderis Artūras Zuokas, deklaravęs kiek didesnę nei 5,3 mln. litų turtą. Nenuostabu tad, kad Kėdainiuose, kur V. Uspaskichas ir kandidatavo, Darbo partijos lyderis buvo matomas kaip pavyzdinis pilietis. Kaip rašoma „Respublikoje“ rugsėjo 18 d. atspausdintame A. Brazausko ir A. Pakso koalicijos „Už darbą Lietuvai!“ rinkiminiame laikraštyje: „jis daug kam yra darbdavys, sugeba masinių renginių metu ledais pavaišinti tūkstančius žiūrovų, o jaunimo simpatijas užkariauja iš Maskvos ir Vilniaus į periferiją pakviestomis estrados žvaigždėmis“.

Rugsėjo 25 d. „Respublikos“ numeryje interviu su V. Uspaskichu Darbo partijos lyderiui užduodamas toks klausimas – ar ne dar didesni pinigai yra jo pagrindinis tikslas šiuose rinkimuose.

„Gyvenime esu pasiekęs pakankamai ir pinigai manęs

nebevilioja. Priešingai, esu laisvas ir nepriklausomas nuo jokių finansinių interesų ar grupių ir tvirtai tikiu, kad tokie žmonės gali geriausiai vadovauti valstybei, nes jiems svarbūs ne asmeniniai interesai, o pareiga savo šeimai ir visai visuomenei“, – tikino V. Uspaskichas.

Visgi, ne visi jam pritarė. Rugsėjo 21 d. „Respublikos“ numeryje cituojamam politologui Alvidui Lukošaičiui žmonių palaikymas V. Uspaskichui – politiniam naujokui ir dar milijonieriui – atrodė neracionalus.

„Lietuvoje vyrauja nuomonė, kad žmonės, kurie gerai tvarko savo verslą, savo ūkį, gerai tvarkys ir valstybę. Tačiau nėra nieko panašaus. Tokie žmonės paprastai neturi suvokimo apie atsakomybę. Gamybos, ūkio sprendimas yra gana siauras, o valstybės sprendimas turi dideles pasekmes“, – abejojo politologas.

Gražu tik žiūrint iš tolo

Bet žmonės, nepaisant visko, žūtbūt norėjo tikėti, kad V. Uspaskicho žodžiai – tiesa. Žmonės norėjo pokyčių, kurių buvusi valdžia ir bendrai „tradicinės“ partijos nevykdė. Žmonės jautė, kad politikai nedirba savo rinkėjams. Tą rodė ir tuo metu atliktos apklausos. Rugsėjo 16 d. „Respublikos“ numeryje rašoma, kad „Vilmorius“ apklausoje net 71,7 proc. respondentų pritaria tam, kad būtų panaikintas balsavimas už partijų sąrašus ir visi Seimo nariai būtų renkami tik vien-

mandatėse apygardose.

Toje pačioje apklausoje 41,5 proc. respondentų nurodė, kad nori balsuoti už politikus, ketinančius radikaliai keisti dabartinę politiką. Kaip rašoma rugsėjo 16 d. „Respublikos“ numeryje: „iš išrinktų politikų Lietuvos gyventojai labiausiai pageidauja nedarbo mažinimo, atlyginimų didinimo, ekonomikos stiprinimo, pensijų didinimo, mokesčių mažinimo, teisingumo, didesnio dėmesio sveikatos apsaugai, kovos su korupcija“.

Kaip apklausos rezultatus rugsėjo 21 d. „Respublikos“ numeryje komentavo „Vilmorius“ direktorius Vladas Gaidys, nors makroekonominiai Lietuvos rodikliai yra labai geri, tačiau rodikliai, rodantys, koks yra pragyvenimo lygis, kiek tenka vienam šeimos nariui, yra gana žemi.

„Žmonės gyvena sunkiai ir jaučia gigantiškus skirtumus tarp didmiesčio ir provincijos pragyvenimo lygio. Tie žmonės, kurie nepastebėjo gerėjimo, tikisi, kad nauji politikai blogiau nepadarys“, – aiškino „Vilmorius“ direktorius.

V. Gaidžio teigimu, Darbo partijos elektoratas dėl to daugiau yra rajonų centrų gyventojai – vidutinio išsilavinimo, mažas pajamas gaunantys žmonės.

Rinkimų rezultatai

2004 m. spalio 10 d. vyko ilgai laukti Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai, kuriuos laimėjo V. Uspaskicho vadovaujama Darbo partija su 28 proc. visų balsų. Ji gavo 39 vietas Seime. Antrą vietą pelnė Andriaus Kubiliaus vadovaujama Tėvynės Sąjunga su 25 vietomis, o trečią – Algirdo Mykolo Brazausko vadovaujama Lietuvos socialdemokratų partija su 20 vietų. Spalio 11 d. „Lietuvos ryto“ nu-

„Lietuvoje vyrauja nuomonė, kad žmonės, kurie gerai tvarko savo verslą, savo ūkį, gerai tvarkys ir valstybę. Tačiau nėra nieko panašaus“, – A. Lukošaitis.

2004 m. spalio 10 d. vyko Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai, kuriuos laimėjo V. Uspaskicho vadovaujama Darbo partija (R. Andruškevičiaus nuotr.)

meryje rašoma: „Dauguma Lietuvos piliečių vakar rinkosi įprastą protestą – nebalsuoti už nieką. Taip jie išreiškė nusivylimą dabartine politika. Rekordiškai mažai – tik apie 45 proc. – rinkėjų dalyvavo Seimo rinkimų pirmajame ture.“

Tame pačiame numeryje nuomonę apie rinkimus išsakė ir žurnalistas Rimvydas Valatka. Jo vertinimu, rinkimų rezultatai negalėjo būti kitokie ir jie į Lietuvos istoriją įsirašys „kaip vienas bjauriausių atsiragėjimų 50 metų trukusia rusų okupacija“.

„Vidinis nepasitenkinimas visu, kas susiję su laisve ir vakarietiška valstybės orientacija, pirmą kartą po 1990 metų leido prorusiškiems Lietuvos politikams ir partijoms nebe-maskuoti savo simpatijų ir tikslų. <...> Vakarietiškos partijos į Seimo rinkimus atėjo sugniuždytos, draskomos vidaus nesutarimų, apdvelktos korupcijos voratinkliais – tikrais ir tariamais. Dar blogiau – nebetikinčios vertybėmis, kurias propagavo iki šiol“, – kategoriš-

kai tvirtino R. Valatka.

Įdomu tai, kad toks nepasitenkinimas tradicinėmis partijomis buvo tik vidaus reiškinys, nes svetur gyvenantys Lietuvos piliečiai Seimo rinkimuose simpatijas atidavė parlamentinėms partijoms – konservatoriams, socialdemokratams, socialliberalams ir liberalcentristams. Na, o rinkimus laimėjusi Darbo partija liko tik ketvirta.

Socialdemokratų stalo tenisas

Beveik visą rinkimų kampaniją savo didžiausiais priešais ir konkurentais laikę Darbo partiją, ją kritikavę bei primygtinai teigę neisį su ja į koaliciją socialdemokratai ir socialliberalai spalio 5 d. pradėjo visiškai kitą dainelę.

„Jeigu politinę agitaciją vertinsime tik viešųjų ryšių technikos ir jų intensyvumo požiūriu, matau tik dvi ryškesnes rinkimų kampanijas – mūsų koalicijos ir Darbo partijos. Tuo tarpu kitų politinių jėgų vajus man atrodo blankokai“, – kalbėjo A. Paulauskas spalio 5 d. „Lietuvos

ryto“ numeryje.

Beje, Seimo pirmininkui Darbo partijos rinkimų vajus ir turėjo atrodyti ryškiai, nes, kaip rašė dienraštis „Respublika“ savo spalio 27 d. numeryje, V. Uspaskicho skaičiavimais šios politinės jėgos rinkimų kampanija kainavo apie 8 mln. litų, nors jis tvirtino, kad išleista ne daugiau, nei reglamentuoja įstatymai (3,9 mln. litų).

Valdančiosios Naujosios sąjungos lyderis A. Paulauskas tame pačiame interviu skundėsi, kad daugelis Seimo narių „pamėgo bėgioti iš partijos į partiją“ ir kad būtų labai sunku sudaryti įvairialypę valdančiąją koaliciją, kuri būtų tvirta.

„Todėl koalicijos su Darbo partija varianto tikrai neatmetu“, – pabrėžė A. Paulauskas.

Spalio 25 d. „Lietuvos ryto“ numeryje, jau paaiškėjus išankstiniais antrojo rinkimų turo rezultatams, socialdemokratų lyderis A. Brazauskas vėl pakartojo, kad jis nematęs koalicijos su Darbo partija. Bet atėjo spalio 30 d. ir socialdemokratai su socialliberalais sudarė koaliciją su Darbo partija bei Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga.

Taip socialdemokratams bežaidžiant stalo tenisą Darbo partija atsidūrė valdžioje.

Beveik visą rinkimų kampaniją savo didžiausiais priešais laikę Darbo partiją bei primygtinai teigę neisį su ja į koaliciją socialdemokratai ir socialliberalai spalio 30 d. nuomonę pakeitė (A. Aliašausko nuotr.)

Makaraitytė: 2003-2004 m. vykęs karas su Kremliumi paliko daug žaizdų

Indrė Makaraitytė (A. Ališausko nuotr.)

Arnas Ališauskas

2003–2004 m. Lietuva pasižymėjo tektoniniais lūžiais. Jai teko apsispręsti dėl kelio su Rusija ar su Europos Sąjunga. Šių lemtingų metų įvykius nušvietė ne vienas žurnalistas, tačiau tik nedaugelis jų vis dar dirba žiniasklaidoje. Viena iš to nedaugelio yra Indrė Makaraitytė. 2003 m. ji buvo „Atgimimo“ vyr. redaktorė ir savo akimis regėjo vienos didžiausių verslo grupių įsikišimą į referendumą dėl įstojimo į Europos Sąjungą, tuometio prezidento Rolando Pakso iškilimą ir nuopuolį bei iš to kilusį nepasitikėjimą Konstituciniu Teismu, žiniasklaidos susiskaldymą, Algirdo Brazausko lyderystę, Darbo partijos pergalę ir, svarbiausia, netiesioginį Lietuvos karą su Rusija, kurio paliktas žaizdas, pasak I. Makaraitytės, lietuviai gydomi iki šiol.

Kaip atrodė Jūsų darbas

2003–2004 metais?

I. M.: Jis buvo visiškai kitoks, nes internetas buvo kitoks. Pasitelkęs internetą, negalėjai rasti tiek informacijos, kiek jos gali rasti dabar. Feisbuko tikrai nebuvo, socialiniai tinklai tik pastaruoju metu tapo darbo įrankiu. Tuo metu ieškojome popierinių dokumentų ir daug daugiau bendravome su žmonėmis. Garso įrašus įrašinėjome į kasetinius diktofonus, kurie kartais garso neįrašydavo ar strigdavo. Tais laikais galiodavo žurnalistų užrašai, kurie būdavo mūsų šaltiniu. Prezidentui buvo galima paskambinti paprastu laidiniu telefonu į namus ar į kabinetą ir jis pakeldavo ragelį. Šiaip ir politikai daug greičiau pakeldavo ragelį, nes viešųjų ryšių atstovai buvo labiau simboliniai tarpininkai. Ir, aišku, žinias perskaitydavome kitą ry-

tą, kai išeidavo naujas laikraštis. Tokiais dar ankstyvais interneto laikais vyko svarbiausi Lietuvos įvykiai, kurių bene reikšmingiausias – 2003 m. gegužę vykęs referendumas dėl narystės Europos Sąjungoje. Kaip atrodė visas referendumo procesas ir kokios nuomonės apie jį vyravo?

I. M.: Jautėsi pakilimas, tikrai nemažai žmonių buvo už įstojimą, bet buvo ir nuogastavimų, kad referendumas gali nepavykti, kad gaivališkos jėgos gali paveikti rezultatą. Tam, kad referendumas būtų sėkmingas, išnaudota labai daug išteklių. Įsikišo net viena didžiausių tuo metu verslo grupių, todėl negalime jo laikyti vienareikšmiu reiškiniu. Šiandien daug balsų dėl to sako, kad demokratijos egzaminą Lietuva neišlaikė – kai referendumas laimimas už miltelius ir už alų, tai nieko gero apie valstybę nepasako. Kai kalbėjau paskui su žmonėmis, kurie tuo metu dirbo VP grupėje, jie man sakė, kad jautė didžiulę baimę, kad referendumas gali pralaimėti ir kad verslams tai bus labai blogai. Vis dėlto įsikišimas paliko savo dėmę. Mes neturime atsakymo, kaip būtų buvę be jo, todėl nenuostabu, kad šiandien daug kas nenori šio referendumo net prisiminti.

Žinoma, buvo ir labai aiškių balsų prieš referendumą. Pirmiausia iš nacionalistinių, euroskeptiškų jėgų, t. y. politikų, kurie Europos Sąjungą lygindavo su Sovietų Sąjunga.

2024 m. rinkimai į Europos Parlamentą (A. Ališausko nuotr.)

Negalime net sakyti, kad tai buvo užribio partijos. Romualdas Ozolas ir Vytautas Radžvilas nebuvo marginalai. Mes galime prisiminti tą patį Lauryną Kasčiūną, kuris tuo metu buvo kitoje pusėje. Jis buvo ne tik euroskeptikas, bet ir skeptiškas NATO atžvilgiu, kaip ir tuometinis Vilniaus universiteto rektorius Rolandas Pavilionis. Ši kova, kaip ir Ukrainoje, Lietuvoje vyko su Rusijos įsikišimu. Net dabar matome, kad patriotinė korta Rusijai labai lošia. Visų maršistų, prokremlinių veikėjų pagrindinė priedanga yra būtent tautinė simbolika. Retrospektyviai galime sakyti, kad Rusija stengėsi, kad euroskeptiškas balsas Lietuvoje būtų kuo garsesnis. Taigi, tai pasvėrę mes galime iš tikrųjų džiaugtis, kad VP grupė tuo metu įsikišo, nes, jeigu Rusija žaidžia žaidimus, ir mes turime imtis kažkokių priemonių.

Minėjote, kad buvo ne tik euroskeptikų, bet ir skeptiškų NATO atžvilgiu. Gal prisimenate, kaip apskritai atsirado tokia idėja atsistoti po NATO skėčiu?

I. M.: Tai buvo ne visuomenės projektas, o nerealiai svarbi politinio elito Lietuvos išgyvenimo vizija. Sakoma, kad, jei-

gu ne Algirdas Brazauskas, Lietuva po NATO priedanga nebūtų. Jis sugebėjo įtikinti net buvusį sovietinį elitą, kad šis projektas Lietuvai yra gyvybiškai svarbus. Aš puikiai prisimenu, kad buvo jėgos, pavyzdžiui, Artūras Paulauskas, Rolandas Paksas, kurie priešino švietimo, kultūros ir gynybos išlaidas. Čia vėlgi buvo matoma Rusijos įtaka. Kita vertus, kadangi Rusija buvo kitokia, ne tokia priešiška Lietuvos įstojimui į NATO, į ją buvo žiūrima kitaip nei dabar. Žmonės juokavo tada, kad pasirinkimas buvo tarp kandidato, kuris siekia palaikyti glaudesnius santykius su Rusija, ir kandidato, kuris nori tarp šių šalių pasistatyti sieną.

Iš tikrųjų buvo svarstoma, kad įstojimas į NATO reikš mažesnes investicijas į savo kariuomenę. Buvo net nuspręsta atsisakyti šauktinių ir liko tik profesionali kariuomenė. Mano kartai nuostabu matyti, kaip kariuomenė tampa tokia integralia visuomenės dalimi. Tuo metu aš net neturėjau pažįstamų, kurie būtų tarnavę kariuomenėje, nes ten eidavo perestukiniai (liet. dvejetukininkai). Kariuomenės ekspertai buvo atskira kasta – niekas nieko nesuprasdavo, nes jie ateidavo, savo terminais pakalbėdavo ir išeidavo. Tai nebuvo toks integralus pasaulis kaip dabar.

Ar galime sakyti, kad Lietuva užmigo ant laurų įstojusi į Europos Sąjungą ir NATO?

I. M.: Taip, nes visada didžiausia baimė Lietuvoje buvo tokia, kad Rusija bandys veikti per kultūrą, verslą ir taip vadinamą softą (liet. minkštąją galią). Buvo pabrėžiama, kad labiausiai reikia ginti savo strateginius objektus, kad nebūtų privatiza-

vimo, kad nebūtų Rusijos „Lietuvos dujose“, energetikos infrastruktūros objektuose. Aš prisimenu, kad žurnalistai labai daug dirbdavo ties šiuo klausimu. Niekas netikėjo, kad gali vykti konvencinis, kinetinis karas. Ir, tiesą pasakius, Lietuva, lyginant su Estija ir Latvija, tuo metu turėjo labai stiprią teisinę bazę.

Kertinis sprendimas buvo dėl „Lietuvos dujų“ privatizavimo – buvo leista tai daryti nacionaliniam verslui. Riman-das Stonys ir Antano Boso valdoma Vakarų Lietuvos pramonės ir finansų korporacija buvo dujų tarpininkai, jie turėjo žmones „Gazprom“ ir tokiu būdu gaudavo pelną, t. y. gyveno iš rusiškų pinigų ir apsimetė nacionaliniu kapitalu. „Gazprom“ ir vokiečiai susibūrė į konsorciumą Lietuvos dujų privatizavimui ir jiems ta dalis akcijų buvo parduota. Nepaisant visko, tuo metu šis sprendimas buvo racionaliausias ir taip buvo pasirinktas europinis kelias. Buvo dar ir naftotiekis „Družba“ ir kiti įtakos svertai, todėl labai bijota politinio, ekonominio paveikimo ir tas karinis dėmuo, t. y. šalies gynybos finansavimas, buvo nustumtas į šoną.

NATO karinių orkestrų festivalis „Military Tattoo Lithuania 2024“ (A. Ališausko nuotr.)

Sakėte, kad Rolandas Paksas buvo vienas iš tų, kurie priešino švietimo, kultūros ir gynybos išlaidas. Kaip visuomenė jį vertino prieš rinkimus ir apkaltos proceso metu?

I. M.: Aš labai gerai prisimenu, kad Paksas laimėjo dėl to, kad buvo prieš sistemą. Nemažai žmonių už jį balsavo dėl to, kad jiems atsibodo korupcija, netvarka – ypač sveikatos apsaugos sektoriuje. Pakso rinkiminė kampanija žadėjo tai pakeisti. Pakso kampanija buvo labai gera. Prisimenu, kaip Valdo Adamkaus rėmėjai paskutinėmis rinkimų dienomis LRT eterijoje darė vajų prieš Paksą. Buvo filmuojama salė ir dalyviai ėjo prie mikrofono ir sakė, kodėl reikia paremti Adamką. Jau tais laikais tai buvo visiškas old school'as (liet. senamadiška) ir buvo klaidu žiūrėti – viskas atsidavė desperacija, kai tuo tarpu Paksas be vargo visur skraidė sraigtasparniu, visus žavėjo savo charizma, jaunatve. Prieš rinkimus niekas jam negalėjo nieko prikišti. Yla iš maišo išlindo tik po rinkimų. Ir vėlgi, kaip ir NATO, taip ir šiuo atveju, jeigu ne vienijantis Algirdo Brazausko balsas, Paksas būtų likęs prezidentu. Iš esmės, fatališka Pakso klaida buvo Jurijaus Borisovo paskyrimas savo patarėju – šis žingsnis atbaidė net jo ištikimiausius rėmėjus.

Dėl visuomenės palaikymo Paksui reikėtų žiūrėti į žiniasklaidą – Vito Tomkaus ir Gedvydo Vainausko dichotomiją. Ne vieną kartą esu kalbėjusi su sociologu Vladu Gaidžiu. Jo teigimu, Pakso skandalas žmonėms atvėrė akis, kad žiniasklaida neveikia taip, kaip turėtų. Iki tol nebuvo tokios didžiulės atskirties tarp dviejų

pagrindinių dienraščių, o su Pakso atėjimu žmonės aiškiai pamatė, kad „Respublika“ yra už Paksą, o „Lietuvos rytas“ nusiteikęs prieš jį. Nenuostabu, kad daugiau žmonių simpatizavo, jų akimis, skriaudžiamam. Tas žiniasklaidos susiskaldymas iš tikrųjų persidavė ir visuomenei. Mes dabar to net nesuvokiame, nes to nėra, – žiniasklaida šiandien yra daug platesnė ir laisva. Prie to labiausiai prisidėjo internetas. Internetas iš tikrųjų išlaisvino Lietuvos žiniasklaidą nuo oligarchinių struktūrų.

„Lietuvos ryto“ redakcija Vilniuje (A. Ališausko nuotr.)

Kokią įtaką Lietuvos visuomenei turėjo Pakso apkalta?

I. M.: Kaip ir tada, taip ir dabar mes kalbame apie nepasitikėjimą Konstituciniu teismu. Visos prokremliškos organizacijos, politikai kelią nepasitikėjimą Konstitucinio teismo autoritetu, prestižu, tik klausimai yra kiti – šiandien apie partnerystę. Bet, iš tikrųjų, šaknys yra ten pat. Tu negali niekaip paprieštarauti Konstituciniam teismui ir, kai jis priėmė sprendimą dėl R. Pakso, visi suprato, kad kelio atgal nėra, todėl kai kurie ėmėsi jį niekinti. Ir dabartiniams maršistams Konstitucinio teismo niekinimas sugrįžta į tą originalią traumą, kai jie negalėjo nieko padaryti Pakso apkaltos metu. Man atrodo, kad Paksas kaip figūra Lietuvoje suskilo į daugybę atskyrų naratyvų: nepasitikėjimą žinias-

klaida, institucijomis, Konstituciniu teismu bei skirtimi elitams – runkeliai. Bet aš visgi manau, kad tai buvo ne karas su Paksu, o karas su Rusija ir jos įtaka. Na, o karas bet koku atveju palieka daug žaizdų.

Ar galime sakyti, kad Pakso apkaltos sukeltas nepasitikėjimas, pyktis ir Jūsų minimi naratyvai leido iškilti Darbo partijai ir dėl panašių priežasčių šiandien „Nemuno aušrai“?

I. M.: Taip. Na, Darbo partijos kampanija buvo iš esmės panaši į alternatyvius naratyvus, kuriuos matome „Nemuno aušros“ iškilime, Eduardo Vaitkaus kampanijoje, dalyje „valstiečių“ ir pan. Šie rinkėjai Lietuvoje visada buvo. Tai žmonės, kurie Sovietų Sąjungai jaučia nostalgiją, moka tik rusų kalbą ir gyvena rusiškame informaciniame pasaulyje. Darbo partija į tai ir orientavosi. Visgi negalime nuvertinti Viktoro Uspaskicho įtakos. Jis buvo neabejotinai charizmatiška figūra. Uspaskichas turėjo šarmo, kol visiškai neišprotėjo. Jis ėjo kiaurai, turėjo energijos ir nestabdė. Turėjo ir tokios brazauskiškos išminties eiti į kompromisus, nebuvo visiškai avantiūristas kaip Remigijus Žemaitaitis.

Iš tiesų, nieko baisaus dabar nebūtų su Žemaitaičiu, jeigu socialdemokratai būtų tokie, kokie buvo tuo metu. Jie tada mokėjo absorbuoti tokias politines jėgas, jas suvaldyti. O dabar negali nieko, nes nebeturi valstybinio lygmens lyderių, kaip A. Brazauskas, Gediminas Kirkilas, Juozas Bernatoniš. Jie sugebėdavo priimti Lietuvai strategiškai reikšmingus sprendimus, nes sugebėdavo susitarti. Šiuo metu to nėra. Dabartinės kartos socialdemokratai yra vedami

nomenklatūrinių interesų – tai ir Mindaugas Sinkevičius, ir Gintautas Paluckas.

Kaip apibendrintumėte 2003–2004 m. poveikį tolimesnei Lietuvos politikos raidai?

I. M.: Viskas tada baigėsi labai gerai ir norisi tikėtis, kad ir dabar mes išbrisime iš savų problemų. Norisi tikėti, kad tokiais kertiniais momentais vis dėlto įmanoma susitarti ir priimti valstybei reikšmingus sprendimus. Akivaizdu, kad tuometinės mūsų vidinės dramatos vyko su Rusijos įsikišimu. Tai buvo kova su Kremliumi ir ši kova tęsiasi šiandien. Matome tuos pačius naratyvus iš Žemaitaičio, kai kurių „valstiečių“ ir pan. Manau, kad mūsų atsparumas Rusijai atsirado būtent 2003–2004 m., bet šiandien vis dar jaučiama rizika, kad gali nepavykti jai atsispirti, nes spaudimas tikrai yra didelis.

Indrė Makaraitytė (A. Ališausko nuotr.)